

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2016

Radek Ryšavý

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Robert Murray Keith

(Britský diplomat na císařském dvoře v letech 1772–1792)

Bakalářská práce

Autor: Radek Ryšavý
Studijní program: B 7015 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví-historie
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Tikovský, PhD.

Hradec Králové, 2016

Zadání bakalářské práce

Autor:	Radek Ryšavý
Studium:	F13221
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví - historie
Název bakalářské práce:	Robert Murray Keith. Britský diplomat na císařském dvoře v letech 1772-1792.
Název bakalářské práce AJ:	Robert Murray Keith. British diplomat at the imperial court in years 1772-1792.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem předkládané práce je představit osobnost Roberta Murraye Keitha ve světle dochované anglickojazyčné korespondence, edičně vydané v roce 1849 v Londýně, do češtiny nikdy nepřeložené. Práce postihne Keithovo dvacetileté angažmá na postu britského vyslance u císařského dvora a zaměří se na jeho kontakty s vídeňskou aristokracií. Věnovat se bude také Keithově osobní účasti a roli mediátora na mírovém kongresu v Sístově, ukončujícího rakousko-tureckou válku v roce 1791.

Memoirs and correspondence (official and familiar) of Sir Robert Murray Keith, K.B., envoy extraordinary and minister plenipotentiary at the courts of Dresden, Copenhagen and Vienna, from 1769 to 1791. Londýn 1849, 2 sv. COXE, William, History of the house of Austria. Londýn 1853, 3. díl. VEHSE, Carl Eduard, Memoirs of the court, aristocracy and diplomacy of Austria. Londýn 1856, 2. díl. SZABO, Franz J. A., Kaunitz and enlightened absolutism 1753-1780, Cambridge 1994.

Garantující pracoviště:	Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Jakub Zouhar, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	6.10.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. července 2016.

Anotace

RYŠAVÝ, RADEK. *Robert Murray Keith. Britský diplomat na císařském dvoře v letech 1772–1792*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016, 57 stran. Bakalářská práce.

Předkládaná práce si klade za cíl představit osobnost skotského šlechtice Roberta Murrye Keitha, který působil v letech 1772–1792 jako britský vyslanec na císařském dvoře ve Vídni. Stručně seznamuje s jeho rodovou historií, krátce pojednává o vojenské kariéře a diplomatických počátcích na postech vyslance v Drážďanech a Kodani. Následně se zabývá jeho dvacetiletým působením ve Vídni prostřednictvím vybraných témat. Poukáže na obsah jeho úřední i osobní korespondence, představí osobnosti z řad aristokracie, se kterými se stýkal a pojedná o jeho roli zprostředkovatele na mírovém kongresu v Sistově, který uzavíral rakousko-tureckou válku v roce 1791. Práce se opírá především o dva svazky anglickojazyčné korespondence čítající 900 stran, která byla edičně vydána v roce 1849 v Londýně a dosud nebyla přeložena do českého jazyka a o paměti Keithova současníka a britského cestovatele Williama Nahtaniela Wraxalla.

Klíčová slova: Robert Murray Keith, korespondence, diplomacie, aristokracie, císařský dvůr.

Annotation

RYŠAVÝ, RADEK. *Robert Murray Keith. British diplomat at the Imperial court in years 1772-1792*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2016, 57 pp. Bachelor degree theses.

The theses aims to introduce the personality of a Scottish nobleman Robert Murray Keith, who served in years 1772–1792 as a British ambassador at the imperial court in Vienna. It briefly introduces his family history, deals in short with his military career and the diplomatic beginnings at ambassadorial positions in Dresden and Copenhagen. Afterwards it deals in chosen subjects with his twenty years lasting career in Vienna. It highlights the content of his official and personal correspondence, introduces the personalities of nobility he associated himself with and deals with his role of a mediator at the peace congress of Sistovo, which ended the austro-turkish war in 1791. The work primarily relies on two volumes of English language correspondence totalling 900 pages, edited and published in 1849 in London and has not yet been translated into Czech language, as well as the memoirs of Keith's contemporary and a British traveller William Nathaniel Wraxall.

Key words: Robert Murray Keith, correspondence, diplomacy, aristocracy, imperial court.

Poděkování

Děkuji za cenné rady, podněty, připomínky a odbornou pomoc vedoucímu své práce PhDr. Ondřeji Tikovskému, PhD.

Rád bych na tomto místě poděkoval rodině a přátelům za jejich podporu a pomoc při psaní bakalářské práce a během celého studia.

Obsah

Úvod	8
Literatura a zpracování tématu v české historiografii	10
Literatura, prameny a zpracování tématu v anglickojazyčné historiografii	11
1. Robert Murray Keith a jeho život do jmenování vyslancem ve Vídni	14
1.1. Rodová historie, mládí, vzdělání a vojenská kariéra	14
1.2. Vyslancem v Drážďanech.....	16
1.2.1. Návštěva Berlína.....	20
1.2.2. Návštěva Vídně	21
1.3. Vyslancem v Kodani.....	23
2. Vyslancem ve Vídni	27
2.1. Korespondence.....	28
2.1.1. Úřední korespondence	28
2.1.2. Osobní korespondence.....	32
2.2. Vídeňská aristokracie očima britských diplomatů a cestovatelů	36
2.3. Reflexe osobností císařského dvora.....	38
2.3.1. Císařovna Marie Terezie	38
2.3.2. Císař Josef II.	41
2.3.3. Václav Antonín Kounic a Rudolf Josef Colloredo.....	43
2.4. Diplomatem v Sistově.....	46
3. Poslední rok ve Vídni a návrat domů	50
Závěr.....	52
Soupis pramenů a literatury	54

Úvod

Ego-dokumentární prameny šlechtické provenience se v posledních letech těší značnému zájmu badatelů. Výsledky zkoumání osobních či cestovních deníků, memoárů a korespondence předkládají každoročně vysokoškolští studenti historických oborů ve svých bakalářských, magisterských a dizertačních pracích, stejně jako renomovaní historikové v publikovaných monografiích.¹ Hodnota ego-dokumentárních pramenů je zřejmá a položíme-li si otázku, co jejich studiem získáváme, dostane se nám jednoznačné odpovědi: Přinášejí autentická svědectví o kulturním, sociálním a myšlenkovém světě šlechtických pisatelů, kteří jedinečně i každodenní události svých životů zachytili tak, jak je sami dokázali v daném čase a prostoru vnímat a komunikovat. Přestože je nutné kriticky přihlédnout k logické subjektivitě líčení událostí a záměrné sebe prezentaci autorů², zkoumáním jejich dopisů a deníků získáváme stále mnoho. V případě absence takového materiálu bychom se dnes o většině z nich dozvídali v lepší variantě pouze z krátkých biografických medailonů ve starých genealogických příručkách a prvních encyklopediích.

Jednou z mnoha osob, na které můžeme vztáhnout výše uvedené řádky, je i Robert Murray Keith. Jemu se věnuji ve své bakalářské práci. Přestože je v českém historickém povědomí osobností poměrně neznámou, ve své době byl nepřehlédnutelnou postavou oficiálního i společenského života na císařském dvoře ve Vídni, kde působil v roli britského zplnomocněného vyslance a ministra. Během svého dvacet let trvajících diplomatického angažmá zažil posledních osm roků vlády Marie Terezie, desetiletou éru Josefa II., dva roky panování Leopolda II. a ještě nástup Františka II. na uherský a poté i císařský trůn. Z titulu své funkce s habsburskými panovníky navázal a udržoval osobní kontakty, stejně jako s dalšími zahraničními diplomaty a příslušníky vídeňské aristokracie. Intenzivní styky, které mnohdy přerostly v osobní přátelství, udržoval s rodinami Lichtenštejnů, Ditrichštejnů, Auerspergů, Schwarzenbergů,

¹ Z velkého množství studentských prací je možno uvést např. Stanislav LUSKA, *Španělská korespondence Adama z Ditrichštejna*, Magisterská diplomová práce, Brno 2014; Pavla LUKEŠOVÁ, *Život Gabriely ze Žerotína a její rodiny pohledem hraběnciných osobních deníků a memoárů dcery Emmy von Castella*, Magisterská diplomová práce, Olomouc 2015; Monika BUNDOVÁ, *Každodennost císařského vyslance ve světle cestovního deníku. Gottlieb Amadeus z Windischgrätzu a jeho diplomatická cesta po dvorech knížat a kurfiřtů Římsko-německé říše roku 1661*, Bakalářská diplomová práce, České Budějovice 2012; z vydaných monografií např. Radmila ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mendendorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007.

² Touto klíčovou otázkou se zabývají Marie Koldinská a Petr Maťa. Srov. Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna (1602–1633)*, Praha 1997, s. 34–37.

Esterházyů, Colloredů, Kouniců, Harrachů, Thunů, Pergenů a mnoha dalšími. O všedních i mimořádných událostech svého života a nově nabytých známostech následně referoval do Velké Británie prostřednictvím korespondence. Tento pozoruhodný soubor ego-dokumentárních pramenů nám poskytuje vzácnou možnost nahlédnout do života na císařském dvoře a prostředí nejvyšší vrstvy šlechtické společnosti v druhé polovině 18. století jedinečným prizmatem zahraničního pozorovatele.

Ve světle dochované korespondence hodlám představit a přiblížit diplomatické působení a společenské styky Roberta Murraye Keitha v hlavním městě podunajské monarchie, a to ve třech základních rovinách, konkrétně korespondenta, společníka a diplomata. Je zřejmé, že tyto uměle vytýčené linie se v mnoha bodech prolínají a není možné je od sebe jednoznačně oddělit. Vždyť diplomatická jednání neprobíhala jen při oficiálních audiencích v císařských rezidencích. Mnohdy se Keith podstatné informace dozvídal v kuloárním prostředí společenských salonů habsburských ministrů, spřátelených vyslanců a svých aristokratických přátel, kde trávil většinu svého času. Stejně tak ke dvoru nedocházel jen v roli angažovaného zástupce politických zájmů svého krále, ale jako jeden z mnoha vítaných hostů nekonečných oslav, plesů a dalších radovánek urozené společnosti. Uvedené dvě roviny se pak nutně spojují a nacházejí odezvu v korespondenci, jejímž prostřednictvím výsledky diplomatických schůzek, nabyté dojmy a zážitky z Vídně sděloval v oficiálních relacích i osobních dopisech svým nadřízeným, rodině a přátelům v Británii.

Práci člením do několika kapitol. V první kapitole stručně představím historii rodu Roberta Murraye a diachronně pojednám o jeho mládí, studiích, vojenské kariéře do doby nástupu na post vyslance ve Vídni. Proto se zde také zmíním o jeho první diplomatické misi v Drážďanech i o složité pozici vyslance u dánského královského dvora v Kodani.

V druhé kapitole představím Keithovo dvacetileté působení ve Vídni. Tato část již nebude zpracována diachronně, ale rozdělím ji do vybraných tematických celků, které přiblíží Keitha jako korespondenta, společníka a diplomata. Věnuji se také jeho roli mediátora během mírového kongresu v bulharském Sistově, který uzavíral rakousko-tureckou válku v roce 1791.

Ve třetí kapitole pojednám o Keithově životě po návratu z kongresu do Vídně, až do jeho skonu v Británii.

Závěr této části si zaslouží krátkou ediční poznámku. Protože se v práci zmiňuji o celé řadě osob z jiného než domácího prostředí, první se týká osobních jmen. Jména

panovníků uvádím ve všeobecně užívané české jazykové formě. Proto anglický král z hannoverské dynastie v práci figuruje jako Jiří III., dánská královna je Karolínou Matyldou, stejně tak o pruském králi píše jako o Bedřichu II. Ustálenou českou jazykovou formu má i řada aristokratických jmen spjatých s českým prostředím. V práci se proto setkáme s hraběnkou Thunovou či Valdštejnovou, státní kancléř nebude Wenzel Anton Kaunitz ale Václav Antonín Kounic a stejně tak se setkáme s Lichtenštejny, Ditrichštejny, Schwarzenbergy nebo Auerspergy. Osobní jména britských šlechticů však záměrně ponechám v původním znění. Keithův přítel proto nebude Jindřich Conway, ale zůstane Henrym, vzdálení příbuzní Jiří a Jakub budou nadále George a Jacob. Úryvky z korespondence překládám do češtiny, ale v poznámce pod čarou uvádím anglické znění. Základní biografické údaje o zmiňovaných osobách vkládám zpravidla do poznámkového aparátu, pokud o nich nepojednávám ve vlastním textu. Biografické údaje v poznámce pod čarou čerpám z encyklopedické literatury. Poznámkový aparát podřizují citačnímu úzu Českého časopisu historického. Každé kapitole je vyčleněna nová strana, což se však netýká jednotlivých podkapitol.

Literatura a zpracování tématu v české historiografii

Jak jsem již zmínil v úvodu, v posledních desetiletích zaujala problematika pramenů osobní povahy v domácí historiografii hned celou řadu autorů. Základní přehled o deníkové produkci raného novověku poskytl Petr Maťa ve stati Nejstarší české a moravské deníky, kde poukázal na dosud okrajový zájem o tyto materiály a nastínil další možnosti jejich využití.³ Spolu s Marií Koldinskou pak edičně zpracovali osobní deníkové záznamy Adama mladšího z Valdštejna a formulovali klíčovou otázku sebezpřehlednosti šlechtických pisatelů.⁴ Výzkumu cestovních deníků a kavalírských cest se dlouhodobě věnuje Jiří Kubeš, který poznatky o výpravách za vzděláním české a rakouské šlechty do cizích zemí shrnul v monografii Náročné dospívání urozených.⁵ Konkrétní příklady kavalírských cest s využitím deníkových záznamů předkládají dílčí

³ Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky. Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny*, Folia historica Bohemica 18, 1997, s. 99–120.

⁴ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (ed.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna (1602–1633)*, Praha 1997.

⁵ Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013.

studie Zdeňka Hojdy⁶ nebo Ivo Cermana.⁷ Ivo Cerman je také autorem rozsáhlé syntézy o šlechtě v éře osvícenství, kde se v jedné z podkapitol věnuje službě v diplomacii.⁸ Možnostmi kariérního uplatnění šlechty v diplomacii v raném novověku se ve vyhrazené kapitole zabývá i Petr Mařa.⁹ Pokud jde o samotného Roberta Murraye Keitha, zmínek o něm nenajdeme příliš mnoho. Ottův slovník naučný sice obsahuje heslo Keith a dokonce se stručně zabývá třemi příslušníky tohoto starobylého skotského rodu, Roberta Murraye však neuvádí.¹⁰ Keithovi věnuje letmou zmínku Jakub Zouhar v monografii o Františku Pubičkovi.¹¹

Literatura, prameny a zpracování tématu v anglickojazyčné historiografii

Britská historiografie má bohatou tradici v oblasti vydaných pramenů. O její rozvoj se výrazně přičinil William Coxe (1747–1828), anglikánský kněz a archivář, který nejprve na konci 18. století publikoval deníky z cest po Evropě.¹² V roce 1798 zpracoval a vydal paměti Roberta Walpola – třísvazkové dílo o jednom z nejslavnějších britských politiků, založené na studiu dochované korespondence z několika šlechtických archivů.¹³ Ty měly u čtenářů takový úspěch, že se dočkaly opakovaných vydání. Coxe záhy sepsal paměti dalších významných státníků¹⁴, které vycházely v 1. polovině 19. století. Zájem o memoáry významných osobností veřejného života ještě vzrostl v éře

⁶ Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216–239.

⁷ Ivo CERMAN, *Zrození osvícenského kavalíra. Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina*, Časopis Národního muzea – řada A 173, 2004, č. 3–4, s. 157–190.

⁸ I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 197–203.

⁹ Petr MAŘA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 465–477.

¹⁰ *Ottův slovník naučný*, sv. 14, Praha 1899, s. 141.

¹¹ Jakub ZOUHAR, *František Pubička S. I. (1722–1807). Barokní historik ve století rozumu*, Červený Kostelec 2014.

¹² William COXE, *Sketches of natural, civil and political state of Swisserland; in a series of letters to William Melmoth, Esq.*, London 1779; TÝŽ, *Travels into Poland, Russia, Sweden and Denmark, interspersed with historical relations and political inquiries*, London 1784.

¹³ W. COXE (ed.), *Memoirs of the life and administration of Sir Robert Walpole, Earl of Oxford. With original correspondence and authentic papers, never before published*, London 1798.

¹⁴ W. COXE (ed.), *Memoirs of Horatio, Lord Walpole. Selected from his correspondence and papers, and connected with the history of the times, from 1678 to 1757*, London 1802; TÝŽ, *Memoirs of John Duke of Marlborough, with his original correspondence, collected from the family records at Blenheim and other autentic sources*, London 1818–1819; TÝŽ, *Memoirs of the administration of the right honourable Henry Pelham, collected from the family papers and other autentic documents*, London 1829.

královny Viktorie, která k němu sama přispěla souhlasem k vydání svých vlastních deníků.

Je zřejmé, že v souvislosti s narůstající oblibou memoárů a zveřejněné korespondence v 1. polovině 19. století ve Velké Británii došlo v Londýně v roce 1849 k vydání paměti Roberta Murraye Keitha, zpracované blíže neznámou editorkou Amelií Gillespie Smyth. Tato dvousvazková výběrová edice pramenů, nazvaná *Memoirs and correspondence (official and familiar) of Sir Robert Murray Keith, K. B., envoy extraordinary and minister plenipotentiary at the courts of Dresden, Copenhagen and Vienna from 1769 to 1792*,¹⁵ je dodnes nejobsáhlejším a nejucelenějším zdrojem informací o osobě dlouholetého vyslance, protože současná britská historiografie Keithovi samostatnou monografii dosud nevěnovala. Uvedená edice ve dvou svazcích pokrývá na 900 stran textu a nabízí značné badatelské možnosti. Nejobsáhlejší část editorka věnovala materiálům, které se týkají osudů dánské královny Karolíny Matyldy a situaci na kodaňském dvoře. Vybraná korespondence dále nabízí pohled na politické i společenské události ve Velké Británii, o kterých Keitha informovali přátelé z domova a na něž v odpovědích reagoval. Těmto tématům se však v práci věnuji pouze okrajově. Z publikovaných dopisů se soustředím na Keithův pobyt ve Vídni a pokouším se analyzovat témata jako každodennost vyslance, cestování, či průběh diplomatických jednání. Tato edice anglickojazyčné korespondence nebyla dosud v českých zemích nikdy publikovaná a do češtiny přeložená.

Robert Muray Keith nebyl jediným Britem, který měl možnost referovat o situaci ve Vídni. Sama editorka uvádí, že se část jeho korespondence nedochovala. Stejně tak je možné, že nejzajímavější informace o vídeňské aristokracii do výběrové edice nezahrnula. Existuje však několik dalších vydaných pramenů, které o životě v metropoli na Dunaji pojednávají a které využívám v této práci. Předně se jedná o paměti Nathaniela Wraxalla, který Vídeň dvakrát navštívil právě v době Keithovy ambasády.¹⁶ Krátkodobý návštěvník si určitě více všiml specifických detailů než člověk, kterému každodenní pobyt v aristokratické společnosti mohl po čase připadat všední. Stejně tak se vídeňskému

¹⁵ Amelia Gillespie SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence (official and familiar) of Sir Robert Murray Keith, K. B., envoy extraordinary and minister plenipotentiary at the courts of Dresden, Copenhagen and Vienna from 1769 to 1792*, 2. Vols., London 1849. Dále jen *Memoirs and correspondence*.

¹⁶ Nathaniel William WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, 2. vols., London 1799.

prostředí věnuje ve svém vydaném deníku Richard Colt Hoare¹⁷, který město a okolí navštívil v rámci své Grand Tour po Evropě.

Pramenná základna k osobě Roberta Murraye Keitha je poměrně bohatá a nachází se především ve třech britských paměťových institucích. Nejobjemnější část jeho osobní i oficiální korespondence uchovává British Library ve fondu Hardwicke papers a dalšími ego-dokumenty disponuje Scottish National Library. Oficiální depeše soustřeďuje Britský národní archiv ve fondu Public Record Office. Z těchto pramenů jsem při psaní bakalářské práce nečerpal, namísto nich jsem využil vydaných pramenů v podobě již zmíněné edice. Vychází z nich ale několik anglickojazyčných titulů, které se obecně zabývají tématem britské aristokracie v diplomatických službách. Předně je vhodné zmínit práci Davida B. Horna, kterou opřel o výzkum oficiální korespondence britských vyslanců, uchovávanou ve fondu Public Record Office.¹⁸ Na něj navázala historička Jennifer Mori analýzou osobní i úřední korespondence asi padesáti mužů a žen v diplomatických službách Velké Británie od poloviny 18. do první třetiny 19. století.¹⁹ Keithova korespondence se uplatnila také v práci o vzdělávání britských šlechticů a jejich kavalírských cestách²⁰, stejně jako v biografii Keithova důvěrného přítele Thomase Bradshawa.²¹

¹⁷ Richard Colt HOARE, *Recollections Abroad, during the years 1785, 1786, 1787*, Bath 1815.

¹⁸ David B. HORN, *The British Diplomatic Service 1689–1789*, Oxford 1961.

¹⁹ Jennifer MORI, *The Culture of Diplomacy. Britain in Europe, c. 1750–1830*, Manchester 2011.

²⁰ Mary HILTON – Jill SHEFRIN (eds.), *Educating the Child in Enlightenment Britain. Beliefs, Cultures, Practices*, Farnham 2009.

²¹ Richard Lee BRADSHAW, *Thomas Bradshaw (1733–1774). A Georgian Politician in the time of the American Revolution*, Bloomington 2011.

1. Robert Murray Keith a jeho život do jmenování vyslancem ve Vídni

1.1. Rodová historie, mládí, vzdělání a vojenská kariéra

Robert Murray Keith pocházel ze starobylého skotského šlechtického rodu, jehož počátky spadají do časů krále Malcoma II. v 11. století. Keithové obývali území Východního Lothianu nedaleko Edinburku a zastávali úřad skotského maršálka, později držený dědičně.²² Početné potomstvo Williama Keitha ve 14. století rozdělilo rod do několika linií. Z linie hrabat z Marischalu pocházel pátý hrabě George (1553–1623), uznávaný vzdělanec, mecenáš a zakladatel protestantské univerzity Marischal College ve městě Aberdeen, stejně jako bratři George (1693–1778) a Jacob (1696–1758), kteří se po nástupu hannoverské dynastie na britský královský trůn aktivně účastnili jakobitských povstání. Po jejich potlačení přehli ze země a oba našli uplatnění nejprve ve španělských a později v pruských službách. Starší George působil jako vyslanec pruského krále Bedřicha II. v Paříži a Madridu a s jeho pomocí dosáhl navrácení zkonfiskovaných statků ve Skotsku. Mladší Jacob po odchodu ze Španělska vstoupil nejprve do ruské a později pruské armády, kde získal hodnost polního maršála. Vyznamenal se v počátečních bojích sedmileté války, během které však v bitvě u Hochkirchu padl.²³ Z mladší linie Keithů z Craigu pocházel Robert Keith, britský vyslanec ve Vídni a následně v Petrohradu, který po matce v roce 1743 zdědil rodové jméno Murray spolu s majetky v hrabství Peebleshire a který zemřel v Edinburku roku 1774. Z jeho manželství s Margaretou z Cunninghamu vzešlo pět dětí, z nichž nejstarším byl Robert Murray Keith, narozený 20. září 1730.

V jedenácti letech se musel vyrovnat se smrtí matky, stejně jako jeho další tři sourozenci. Mladší bratr Basil v dospělosti působil ve službách britského válečného námořnictva a zemřel v roce 1777 ve funkci britského královského guvernéra ostrova Jamajky. Mladší sestry Agnes a Anne (1736–1811), Keithovy pravidelné korespondentky v časech jeho zahraničních pobytů, zemřely neprovdané a bezdětné ve Skotsku.

²² *Encyclopaedia Britannica*, vol. 15, Cambridge 1911, s. 715–716.

²³ *Ottův slovník naučný*, sv. 14, Praha 1899, s. 141; srov. také *Dictionary of National Biography*, vol. 30, London 1892, s. 321–324.

Gymnaziální i univerzitní studia absolvoval v Edinburku. Nejpozději v roce 1746 byl otcem zapsán do vojenské akademie v Londýně, odkud v dopise oznamoval, že jeho studium obsahuje „jízdu na koni, šerm, francouzštinu, fortifikaci, hudbu a kreslení“.²⁴ Nepochybně se mu na některé ze škol dostalo i klasického vzdělání, protože ovládal také latinu. Zde je nutné upozornit na Keithovu jazykovou vybavenost, která nepochybně přispěla k jeho pozdější úspěšné diplomatické kariéře a kterou už jeho současníci vnímali jako mimořádnou. Kromě mateřské angličtiny ovládal slovem i písmem francouzštinu a velmi slušnou konverzační úroveň měla také jeho němčina, holandština a italština.

Jako sedmnáctiletý vstoupil do britské armády, což byla běžná praxe u mladíků ze starobylých, ale ne příliš zámožných rodin. Vojenské profesi se věnoval s nucenými přestávkami do roku 1763. Zmíněné pauzy rozhodně nelze přičítat jeho osobním selháním či neúspěchům. Způsobila je existenční a tím i finanční nejistota vojenské profese v mírových časech, se kterou se musel potýkat hned dvakrát. Ještě v závěru válek o rakouské dědictví se účastnil vojenských operací proti Francii na nizozemském bojišti. Uzavření cášského míru však vedlo k postupnému snižování armádních výdajů, které se přirozeně dotkly také některých vojenských jednotek a jejich placených důstojníků. Zasáhly i Keithův skotsko-holandský pluk (Scots-Dutch), kde byl velmi oceňován pro svůj úsudek a zdvořilost.²⁵ Jako nižší důstojník s hodností kapitána byl v roce 1752 propuštěn a byla mu vyměřena nízká penze. Znovu vstoupil do armády o pět let později, tentokrát pod prapory brunšvického vévody Ferdinanda, s jehož armádou se zúčastnil bitvy u Mindenu v roce 1759. Porážka Francie v tomto rozhodujícím střetu měla pro Keithovu vojenskou kariéru zásadní význam. Byl opět povolán do britských vojenských služeb a pověřen velením skotského dobrovolnického pluku (Highlanders), se kterým operoval na holandsko-francouzských bojištích s prokazatelnými úspěchy až do konce sedmileté války. Pařížský mír Keithovu aktivní vojenskou dráhu definitivně ukončil. Po jeho podepsání byl regiment skotských dobrovolníků rozpuštěn a Keith se podruhé ocitl bez zaměstnání a jen s polovinou dosavadního platu.²⁶

Léta strávená v armádě mu přinesla nejen bohaté vojenské zkušenosti ale i vlivné zastánce ve vysokých politických, vojenských a diplomatických kruzích Velké Británie. Jedním z nich byl předseda dolní komory parlamentu a pozdější ministerský předseda

²⁴ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 91: „great horse, fencing, French, fortification, music and drawing“.

²⁵ *Dictionary of National Biography*, vol. 30, London 1892, s. 329.

²⁶ Tamtéž.

William Pitt starší, kterému vděčil za jmenování do čela skotské jednotky dobrovolníků v roce 1759. Dalšího významného protektora našel v osobě Henryho Seymoura Conwaye, taktéž předsedy *House of Commons*, pozdějšího velitele britských ozbrojených sil a polního maršála, s nímž navázal celoživotní přátelství. Podstatnou roli v Keithově životě sehrálo i členství v elitním společenství, jakémisi „sociálním klubu“ nejbližších přátel, nazývaném *The Gang*. Soustavným Keithovým podporovatelem byl jistě i jeho vlastní otec, známý jako „ambasador Keith“, sám bývalý voják, který mezi lety 1748 a 1762 působil v diplomatických službách. Kdy přesně se rozhodl napodobit otcův kariérní vzor, nevíme. V roce 1769 však na doporučení generála Conwaye obdržel nabídku stát se britským vyslancem u saského kurfiřtského dvora v Drážďanech, kterou přijal.

1.2. Vyslancem v Drážďanech

„Kurfiřtka vdova²⁷ se začíná znovu objevovat na veřejnosti a její snacha²⁸ je k velké radosti celé země prohlášena těhotnou. Budou z toho pěkné oslavy na konci karnevalu a očekáváme, že kurfiřtka falcká²⁹ bude přítomna u slehnutí. A možná i její manžel kurfiřt³⁰, až ceremonie skončí. Není vyloučeno, že kurfiřt trevírský³¹ (který svého synovce oddával) se rozhodne jeho první dítě pokřtít a že bratr mladé kurfiřtky, vévoda z Zweibrückenu³², během oslav nějaké dítě zplodí. Jistě si umíš představit, jak moc naše město nabyde na důležitosti, bude-li u nás tak - překurfiřtováno!“³³ napsal s lehkou dávkou ironie otci dva dny před příchodem nového roku 1770 vyslanec Keith. Sasko, které poznal, se pomalu ale jistě vzpamatovalo z útrap sedmileté války poté, co

²⁷ Marie Antonie Bavorská (1724–1780), dcera císaře Karla VII. z rodu Wittelsbachů a manželka saského kurfiřta Bedřicha Kristiána.

²⁸ Amálie z Zweibrückenu (1752–1828), kurfiřtka saská a první královna saská, manželka Bedřicha Augusta III., pozdějšího prvního saského krále Bedřicha Augusta I.

²⁹ Alžběta Augusta Sulzbašská (1721–1794), kurfiřtka falcká, manželka Karla IV. Teodora.

³⁰ Karel IV. Teodor Sulzbašský (1724–1799), kurfiřt falcký.

³¹ Klemens Václav Saský (1739–1812), kurfiřt trevírský.

³² Karel II. August (1746–1795), falckrabě rýnský a vévoda z Zweibrückenu.

³³ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 121–122: „*The Electress Dowager begins to appear in public again and her daughter-in-law is declared enceinte, to the great joy of the whole country. This will produce fine doings in the end of the carnival as we expect the Electress of Palatine to assist at the lying-in. And perhaps her husband, the Elector, after that ceremony is over. It is not improbable that the Elector of Tréves (who married his nephew) may choose also to christen his first child and the young Electress's brother, the Duke of Deuxponts will make one at the feast. You may easily imagine how much our capital will gain in being thus Electrified!*“

hubertusburský mír definitivně ukončil mocenské spory sousedních rivalů Rakouska a Pruska a zaručil jeho někdejší suverenitu. Malé kurfiřtství, v němž vládl čerstvě plnoletý Bedřich August III., rozhodně nepatřilo k centřům vysoké evropské politiky. Bylo spíše poklidným místem, kde se nějaké zásadní politické zvraty ani neočekávaly. Možná proto byl devěťadvacetiletý Keith, nyní ověnčený titulem *Envoy Extraordinary*, vyslán na zkušenou právě tam. O tom, jak vypadal všední den novopečeného diplomata a jaký způsob života skotský kavalír v Drážďanech vedl, vypovídá několik dopisů adresovaných rodině a přátelům do Británie.

Jeho den začínal v osm hodin, kdy posnídal šálek kávy nebo půl konvice čaje. Ráno bylo vyhrazeno k vyřizování korespondence a to nejen mezinárodní, ale i lokální. Rozesílaly se nebo přijímaly pozvánky na odpolední a večerní společenské aktivity daného dne. Patřily k nim návštěvy opery nebo uzavřených společností v salonech místní aristokracie. Dopoledne se také zařizovaly nákupy. Vyslanec musel dbát na osobní reprezentaci a vyhovující šatstvo bylo samozřejmostí, proto využíval služeb místních krejčích nebo vyšivačů. Alespoň jednou potřeboval obstarat vhodný dárek pro děti svých přátel a tak nakupoval i u hračkářů. Po desáté hodině opustil dům a vydal se řešit „evropské záležitosti, tu a tam s trochou hudby pro jejich zpestření“.³⁴ Prakticky to znamenalo návštěvy v palácích saských ministrů, státních či dvorských úředníků nebo jiných vyslanců. V poledne se dostavoval ke dvoru a to buď vládnoucímu, nebo vdovskému. Kurfiřtku vdovu Marii Antonii Bavorskou si velmi oblíbil a považoval ji za „nejpřátelštější a nejpříjemnější dámu jejího postavení v Evropě“.³⁵ Udržoval s ní pravidelný kontakt i po odchodu z Drážďan. Našel v ní totiž velmi ochotnou korespondentku, se kterou bylo „dopisování tak snadné, jako se sestrou Anne“.³⁶ Kurfiřtka vdova vyjádřila své sympatie k britskému vyslanci osobním darem, když mu věnovala „velmi pěknou tabatěrku ze saských kamenů s její podobiznou“ a Keith si malého dárku cenil už z toho důvodu, že „od svého ovdovění ministry neobdarovává“.³⁷ Hlavním centrem politického a společenského dění v Drážďanech byl ale dvůr vládnoucího kurfiřta, teprve osmnáctiletého Bedřicha Augusta III. Obecně z korespondence vyplývá, že Keith dvorní ceremoniály nijak nemiloval a zdaleka nejhůř

³⁴ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 117: „*Business of Europe, with a little music every now and then, pour égayer les affaires*“.

³⁵ Tamtéž, s. 143: „*most sociable and easy lady of her rank in Europe*“.

³⁶ Tamtéž: „*correspondent on as easy a footing as my sister Anne*“.

³⁷ Tamtéž, s. 150: „*very handsome snuff-box of Saxon stones with her picture*“; „*since her widowhood she makes no presents to ministers*“.

snášel bujaré novoroční oslavy, o kterých napsal otcí: „*Jsem si jistý, že každý rozumný člověk by měl být znechucen novým rokem kvůli nesmyslům na jeho začátku. Ale lepších zvyků se zde nedostává a tato etiketa je magnou chartou všech německých dvorů*“.³⁸ Jinde se ale dovídáme, že pro obveselení dvora a především samotného kurfiřta, byl ochoten podniknout mnohé. Bedřich August III. totiž opakovaně vyjádřil přání, aby se Keith ke dvoru dostavil v uniformě jeho skotského dobrovolnického pluku, tedy v kiltu. Keith pak v dopise žádal otce o zaslání všech nezbytných součástí tradičního skotského oděvu, aby mohl „*ukázat svoji nahotu v tom nejlepším provedení*“.³⁹ Malé pozdvižení u dvora způsobila také jeho oblíbená aktivita, kterou byly dlouhé procházky po okolí: „*Jsem téměř jediný, kdo se rád prochází po venkově, kde každý krok by vzbudil obdiv malíře-krajináře. Lidé jsou překvapení, že muž mého postavení se někde soustavně plahočí (a navíc bez jediného sluhy), zvláště když mám k dispozici několik kočárů [...] Mé dlouhé procházky jsou nyní stálým terčem vtipů u dvora a tak jsem navrhl, že si zřídím malou poštu a stanu se doručovatelem všech dopisů*“.⁴⁰ Také kurfiřt Keitha obdaroval. Věnoval mu porcelánový servis ze své míšeňské manufaktury, který byl údajně prvním takovým darem zahraničnímu vyslanci.

Keithův odpolední program pokračoval „*obědem na veřejnosti*“ ve dvě hodiny, což znamenalo zasednout spolu s dalšími pozvanými hosty k tabuli v domě některého z místních aristokratů, ministrů či vyslanců. Jindy se naopak hostitelem stával on ve svém domě. Jeho oběd sestával ze „*tří chodů a zákusku, půl sklenice čistého vína na povzbuzení ducha, aniž by se ublížilo pleti*“.⁴¹ Ve čtyři hodiny byl čas na „*randezvous, potutelné návštěvičky, vyznání, objasňování atd., atd.*“⁴² Keith byl velkým příznivcem něžného pohlaví a dámskou společnost cíleně vyhledával. V době drážďanského pobytu byl stále svobodný a právě tam se začal vážně zaobírat myšlenkou na uzavření vhodného sňatku. Představy o budoucí manželce sděloval tehdy devětadvacetiletý Keith

³⁸ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1. s. 121: „*I am sure every man of sense should be disgusted with the new year for its nonsensical beginning. But there is no getting of better of custom and this etiquette is part of the magna charta of all German Courts*“.

³⁹ Tamtéž, s. 122: „*to show my nakedness to the best advantage*“.

⁴⁰ Tamtéž, „*I am almost the only person who loves walking in a country where every step would raise the admiration of a landscape-painter. People are surprised that a man in my situation should trudge about continually (without even a servant), especially as I am so elegantly provided in carriages [...] My long walks are become one of the standing jokes of the Court and I have proposed to set up a penny post and to be myself the carrier of all the letters*“.

⁴¹ Tamtéž, s. 117: „*three courses and a desert, venture upon half a glass of pure wine to exhilarate the spirits, without hurting the complexion*“.

⁴² Tamtéž, „*randezvous, sly visits, declarations, éclaircissements, &c. &c.*“.

své sestře: „*Musím se oženit a taky se ožením, to je jisté! A bude to britská dáma, to je ještě jistější! [...] Musím mít rozvážnou, usedlou, vnímavou partnerku, alespoň pětadvacetiletou. Směji se kráse a pohrdám bohatstvím, ale rozhodně trvám na romantické křehkosti a upřímném smýšlení*“.⁴³ V šest hodin byla na programu politika, filozofie a whist. V sedm večer vyrážel do opery, zavítal do uzavřené společnosti, nebo jednoduše zůstal doma ve svém appartementu. Za svůj krátký pobyt v Drážďanech, který trval přesně od března 1769 do června 1771, bydlel ve dvou domech, z nichž první měl dvacet sedm pokojů. Jeho služebnictvo čítalo čtrnáct osob, z toho jedenáct mužů a tři ženy. Nepochybně nejvýraznějším členem jeho domácnosti byl černošský osobní sluha Frank, který Keitha doprovázel ke dvoru a do společnosti. Před večeří ve společnosti došlo i na „*obchodní záležitosti, žárlivosti, obavy, špulení rtů atd. atd.*“⁴⁴ Malý pokrm si dopřál ještě v deset hodin a závěr dne popsal vlastními slovy takto: „*galantní návrhy, skandál a malinko zpěvu. Hodování korunuje přípitek burgundským, podávaný těmi nejněžnějšími ručkami. A ve dvanáct se záhadně vytratím domů do postele*“.⁴⁵

Z funkce vyslance britského krále plynula jistá povinnost, se kterou se Keith potýkal až do konce své dlouhé diplomatické kariéry. Od vyslance se očekávalo, že bude řádným hostitelem a jistým ochráncem mladých šlechtických mužů, kteří podnikali svoji *Grand Tour* po Evropě. O těchto návštěvách, které se staly nezanedbatelnou zátěží jeho osobní pokladny, napsal otci: „*Za poslední měsíc jsem tu měl záplavu Angličanů, kteří téměř vyjedli můj dům i domácnost. Devětadvacátý odjel minulý týden a očekávám už jen jednoho nebo dva. Stejně jako ty si myslím, že zasévám v nevděčné půdě, ale dlužím to králi i sobě, abych ty mladé gentlemany popostrčil a přijemnil jejich pobyt, jak nejlépe mohu [...] Lord Baltimore⁴⁶ se svými dámami zde zřejmě stráví zimu. Vévoda z Devonshiru⁴⁷ s panem Fitzherbertem a dalšími tu strávil deset dní*“.⁴⁸

⁴³ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 118: „*I must and will be married, that's poz! And I will have a British dame, that's pozzer! [...] I must have a sober, staid, sensible helpmate, five-and-twenty at least. I laugh at beauty and despise riches, but I positively insist upon romantic delicacy and the finest of feelings*“.

⁴⁴ Tamtéž, s. 117: „*A world of business, jealousies, fears, poutings &c. &c.*“.

⁴⁵ Tamtéž, s. 118: „*propos galans, scandal and petites chansons. Crown the feast with a bumper of Burgundy from the fairest hand. And at twelve, steal away mysteriously – home to bed*“.

⁴⁶ Frederick Calvert, Lord Baltimore (1731–1771), značně skandální postava britské historie. Poté, co byl nařčen ze znásilnění v Británii, otevřeně praktikoval mnohoženství a se svými konkubinami cestoval Evropou. O způsobu života v Baltimorově „harému“ podala svědectví jedna z odvržených milenek, srov. [A discarded SULTANA], *Memoirs of the Seraglio of the Bashaw of Merryland*, London 1768.

⁴⁷ William Cavendish (1748–1811), pátý vévoda z Devonshire, pozdější manžel Georginy Spencerové.

⁴⁸ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 123: „*I have, within this month, had an inundation of English, who have nearly eaten me out of the house and home. The nine-and-twentieth left me a week ago and I have only one or two more to expect. I am equally convinced with you, that I am*

Jak už bylo řečeno dříve, Drážďany skutečně nepatřily mezi nejžhavější diplomatická centra tehdejší Evropy. Možná i proto mohl Keith několikrát svůj úřad v Sasku krátkodobě opustit a podniknout celkem tři zhruba čtrnáctidenní návštěvy okolních zemí. Ze svého působiště se ale mohl vzdálit až poté, co obdržel povolení z Británie. V roce 1770 se dvakrát vypravil do Berlína a na jaře následujícího roku zavítal do Vídně. Ještě před odjezdem do Vídně, tedy na začátku roku 1771 se dozvěděl o zamýšleném přeložení do Dánska.

1.2.1. Návštěva Berlína

V Berlíně se setkal nejen se svým krajanem a kolegou, britským vyslancem v Prusku Andrewem Mitchellem⁴⁹, ale také se vzdáleným příbuzným Georgem Keithem, hrabětem z Marischalu, který návštěvu inicioval. Měl možnost setkat se s pruským králem Bedřichem II., který si velmi dobře pamatoval Keithova otce, o kterém se velmi příznivě vyjadřoval. Dojmy z návštěvy pruského královského dvora byly obsahem hned několika dopisů adresovaných do Skotska. Sestře napsal: „*Muž, který ti visí vedle krbu v salonu, je mnohem mladší, hezčí a živější než jsem si myslel. Hovoří zapáleně a zajímavě a vypadá příjemně, když má dobrou náladu. [...] Jeho paláce, přehlídky a ulice jsou velkolepé, ale jeho nový zámek⁵⁰ je dokonale unikátní. Od vchodu až do podkroví jsou k vidění jen zlaté a stříbrné kusy, vykládané podlahy, marketerie, porfyry a křišťály*“.⁵¹ Z korespondence také vyplývá, jaký životní styl vedl stárnoucí a bezdětný hrabě z Marischalu. Mezi řádky se dozvídáme, že snad zamýšlel odkázat Keithovi alespoň část svého majetku, respektive že Keith takovou nabídku očekával. Avšak během dvou berlínských návštěv k žádnému rozhodnutí nedošlo.⁵²

sowing in a thankless soil, but I owe it to the King, and to myself, to bring these gentlemen forward and to make their stay here as agreeable as I can. [...] Lord Baltimore, with his ladies, will probably take up his residence for the winter. The Duke of Devonshire, with Mr. Fitzherbert &c. passed ten days here“.

⁴⁹ Andrew Mitchell (1708–1771), britský diplomat a poslanec dolní komory parlamentu.

⁵⁰ Zmiňovaným novým zámekem je Neues Palais v Postupimi.

⁵¹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 128: „*The man who hangs alongside your parlour-fire is younger, handsomer and livelier by far, than I had figured to myself. His conversation is keen and interesting and his looks agreeable, when he is in a good humour [...] His houses, shows and streets are magnificent, but the new country-house is a perfect unique. From the entrance to the garrets nothing is to be seen but gold and silver stuffs, inlaid floors, marquetterie, porphyry and rock-crystal*“.

⁵² Tamtéž, s. 132.

1.2.2. Návštěva Vídně

Mnohem důležitější cestu podnikl v dubnu roku 1771, kdy na otcovo opakované naléhání navštívil Vídeň. Keith starší nepochybně chtěl, aby syn poznal a jeho jménem pozdravil nejen císařskou rodinu, ale i blízké aristokratické přátele, se kterými přicházel do styku během svého devítiletého diplomatického angažmá, nuceně ukončeného vypuknutím sedmileté války. Celá návštěva se tak nesla v duchu přijetí a přivítání syna oblíbeného otce. Keithovým styčným bodem s vídeňským prostředím byl tehdejší vyslanec a nástupce po otci v úřadě, Lord Stormont⁵³. V jeho doprovodu byl Keith přijat u císařského dvora, kde poprvé spatřil Marii Terezii a Josefa II. Audienci byli přítomni také arcivévodové Ferdinand a Maxmilián, arcivévodkyně Marie Kristýna a Marie Alžběta, nejvyšší štolba hrabě Jan Karel z Ditrichštejna⁵⁴ a hrabě Orsini-Rosenberg⁵⁵. Audience u dvora se jistě nevymykala dobové etiketě a běžným standardům, při kterých padlo mnoho zdvořilostních, ale zřejmě i upřímně míněných frází. Marie Terezie se vyjádřila velmi příznivě o Keithovi starším, se smíchem přiznala, že mezi nimi proběhlo několik politických rozepří, vždy však oceňovala jeho věrné služby anglickému králi, náklonnost k její osobě, poctivost a zanícení, kterými se jeho mise vyznačovala. Lord Stormont měl dosvědčit, že se prostřednictvím vyslanců Seilerna⁵⁶ i Belgioiosa⁵⁷ v Londýně opakovaně zajímala o jeho stav a blaho po návratu do vlasti. Císařovnu zaujala nejen vizuální podoba otce a syna, ale především podobnost jejich hlasů. Keith byl naopak nemile překvapen fyzickou proměnou panovnice a jejím celkovým nedobrym zdravotním stavem. Zdála se mu „*opuchlá a dýchavičná*“ a jak se později dozvěděl, trpěla „*otoky nohou a jedné paže*“⁵⁸. Její postava i rysy se velmi lišily od portrétů, které znal. Josef II. se během audience mimo jiné krátce zmínil o drážďanském dvoře a s mimořádnou předvídatelností se vyjádřil ke Keithovu dalšímu diplomatickému působení. Dle císařova soudu se Kodaň neměla stát jeho budoucí rezidencí, přičemž vyslovil přání a očekávání vidět se s Keithem znovu ve svých dominiích a pokud možno

⁵³ David Murray, druhý hrabě z Mansfieldu a vikomt Stormont (1727–1796), britský vyslanec v Drážďanech, Vídni a Paříži, pozdější Státní sekretář severní oblasti.

⁵⁴ Jan Karel hrabě (od roku 1784 kníže) z Ditrichštejna (1728–1808), nejvyšší štolba císaře Josefa II.

⁵⁵ František Xaver hrabě (od roku 1790 kníže) z Orsini-Rosenbergu (1723–1796), nejvyšší komorník císaře Josefa II.

⁵⁶ Kristián August hrabě Seilern-Aspang (1717–1801), císařský vyslanec v Anglii.

⁵⁷ Ludvík hrabě Belgioioso (1728–1801), císařský vyslanec v Anglii a pozdější ministr v Rakouském Nizozemí.

⁵⁸ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 145: „*pursy and short-breathed; swellings in her limbs as well as one arm*“.

více než jednou. Hrabě Ditrichštejn jej pak požádal o předání několika dopisů v novém působišti a císaře pobavil myšlenkou, že Keitha do Kodaně, kde v minulosti sám v roli císařského vyslance působil, doprovodí. Audienci zkrátila nastalá hodina oběda císařské rodiny.

Během nedlouhého vídeňského pobytu se Keith třikrát setkal s kancléřem Kounicem a skvělého přijetí se mu dostalo také v rodině knížete Rudolfa Josefa Colloreda. Říšský vicekancléř jen litoval, že se „synovi muže, kterého si tolik vážil a miloval“⁵⁹, není schopen více věnovat, protože následujícího dne odjížděl s manželkou a dětmi do oblíbeného dolnorakouského letoviska Baden nedaleko Vídně, kam Keitha zdvořilostně pozval, ale který z časových důvodů musel nabídku odmítnout. U Colloredů poznal barona Hagen⁶⁰, v jehož společnosti pak podnikal další návštěvy. Téměř denně navštěvovali hraběte Karla Josefa Firmiana⁶¹, kterému musel Keith přislíbit cestu do Milána. Následovaly další návštěvy otcových dávných společníků, kteří soustavně deklarovali úctu, obdiv a přátelství k jeho osobě. Největší dojem na něj však učinila rodina Harrachů, kteří mezi sebou „do posledního momentu doslova soupeřili v prokazování pozornosti“⁶². Prohlédl si jak nádherný zahradní palác hraběte Ferdinanda Bonaventury II.⁶³ a jeho ženy, tak i obydlí Arnošta Quida Harracha⁶⁴ a jeho rodiny. Zdvořilými a milými dotazy jej zahrnula kněžna Esterházyová⁶⁵ a „tou nejvulgárnější dobrosrdečností“⁶⁶ kněžna Lubomirská⁶⁷. Příjemným okamžikem vídeňského pobytu jistě byla i noblesní večeře, kterou na počest vzácného hosta uspořádal ve svém paláci kníže František Josef z Lichtenštejna⁶⁸ s manželkou. Pozvání obdrželi všichni Keithovi noví přátelé. Mezi ně se okamžitě zařadila i ovdovělá hraběnka Ulfeldová⁶⁹ a její dvě

⁵⁹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 147: „to the son of a man whom he esteemed and loved“.

⁶⁰ Jan Hugo baron Hagen (1707–1791), říšský dvorní rada a viceprezident říšské dvorské kanceláře.

⁶¹ Karel Josef hrabě Firmian (1716–1782), císařský ministr a guvernér Lombardie.

⁶² A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 147: „they vied with each other to the last moment in every mark of attention“.

⁶³ Ferdinand Bonaventura II. Hrabě z Harrachu (1708–1778), prezident říšské dvorské rady.

⁶⁴ Arnošt Quido hrabě z Harrachu (1723–1783), synovec Ferdinanda Bonaventury z Harrachu.

⁶⁵ Marie Alžběta kněžna Esterházyová, rozená z Ungnadu a Weissenwolflu (1718–1790), manželka Mikuláše Josefa, pátého knížete z Esterházy.

⁶⁶ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 148: „most vulgar warm-heartedness“.

⁶⁷ Nepodařilo se mi identifikovat o kterou z kněžen z tohoto původně polského rodu Lubomirských by mohlo jít.

⁶⁸ František Josef kníže z Lichtenštejna (1726–1781), majorátní pán a pokračovatel valtické primogenitury.

⁶⁹ Marie Alžběta hraběnka z Ulfeldu, rozená z Lobkovic (1726–1786), vdova po nejvyšším hofmistrovi Antonínu Corfitzi z Ulfeldu.

dcery, Marie Vilemína Thunová⁷⁰ a Marie Alžběta Valdštejnová⁷¹, které tvořily nejbližší společenský okruh Lorda Stormonta.

Po návratu z Vídně se začal připravovat na přesun do Dánska. Tamější složitá politická situace ho naplňovala obavami, stejně jako nepříliš dobrý stav osobních financí. Byl si dobře vědom ekonomické nákladnosti nadcházející mise a zároveň nedostatečnosti vlastních příjmů. Proto zainteresoval svého vlivného patrona generála Conwaye, kterého požádal o zprostředkování navýšení platu, na které mu nezbývalo než trpělivě čekat. V červnu do Dánska nakonec odjel, ale doufal, že pobyt „v této nejnepohodlnější zemi“⁷² nebude příliš dlouhý.

1.3. Vyslancem v Kodani

Krátce po příjezdu do Dánska vylíčil Keith v dopise otci první dojmy z nového působiště: „Kodaň je mnohem krásnější město než bych si kdy pomyslel nebo očekával [...] Ulice jsou široké, plochy a náměstí prostorné a palác, spolu s dalšími veřejnými budovami, je nádherný. Můj dům stojí v ulici, která vede na nové náměstí. To tvoří jednotně vystavěné paláce a zdobí jej slavná jezdecká socha nedávno zesnulého krále, která je velmi pravděpodobně tou nejkrásnější v Evropě. Je úplně dokončená, ale ještě není odhalena“.⁷³ Zároveň si však postěžoval: „Klima, komfort, společnost, vše proti mně“.⁷⁴ Ačkoliv byl odhodlaný „zasloužit si veřejnou i osobní vážnost“, a následně se „připravit na všechny okolnosti, které mohou nastat“⁷⁵, naplňoval tento cíl jen s velkými obtížemi.

Keithovo přijetí dánskou aristokratickou společností nebylo zdaleka tak vlídné a přátelské jako v Sasku. Přes všechny snahy navázat užitečné společenské kontakty se

⁷⁰ Marie Vilemína z Thun-Hohensteinu, rozená z Ulfeldu (1744–1800), blízká přítelkyně a podporovatelka W. A. Mozarta.

⁷¹ Marie Alžběta z Valdštejna, rozená z Ulfeldu (1747–1791), manželka Jiřího Kristiána z Valdštejna.

⁷² A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 143: „most comfortless country“.

⁷³ Tamtéž, s. 152: „Copenhagen is by far a finer city than I had figured to myself, or had a right to expect [...] The streets are broad, the openings and squares spacious and the palace, as well as several public buildings, magnificent. The street in which my house stands, leads to the new square, which is composed of palaces, built uniformly and embellished by the famous equestrian statue of the late King, which is in all probability the finest in Europe. It is perfectly finished but not yet uncovered“.

⁷⁴ Tamtéž: „Climate, komfort, societey, all against me“.

⁷⁵ Tamtéž, s. 153: „Now my business must be to deserve the public and private esteem; and then I shall be prepared for whatever circumstances may occur“.

mu tento záměr nedařilo naplnit. Účastnil se formálních večeří, konaných jednou za čtrnáct dní, ale během dvou měsíců vůbec nedokázal proniknout do společenských kruhů: „*Nebyl jsem vpuštěn na žádnou návštěvu, kterou jsem učinil muži, ženě, Dánovi nebo diplomatovi*“.⁷⁶ Usoudil, že kdyby se chtěl k urozené dámě dostat na návštěvu, musel by si přinést „*beranidlo k násilnému otevření jejích dveří*“.⁷⁷ Místem společenských setkání byla kodaňská opera a Keith upřímně doufal, že naváže přátelské styky alespoň tam. V Dánsku však etiketa striktně předepisovala setrvání v určeném boxu po celý průběh představení, což opět znemožňovalo jakoukoli interakci, takže „*ti, kteří sedí dva boxy ode mě, jakoby seděli v Norsku*“.⁷⁸ Tento pro něj jistě nepříjemný stav věci přisuzoval dvěma faktorům. Jednak přirozené dánské vlastnosti, kterou byla ostýchavost, více však aktuální politické situaci.

Keith byl povolán do Dánska v době, kdy na vrcholu politické moci v zemi stál Johann Friedrich Struensee.⁷⁹ Původně německý lékař vstoupil jako *Lecteur du Roi* do služeb duševně ne zcela zdravého dánského krále Kristiána VII.⁸⁰ Postupně získal mimořádný vliv na osobu panovníka, stejně jako na osobu jeho choti, dánské královny Karoliny Matyldy⁸¹, která byla sestrou anglického krále Jiřího III. V Keithově líčení Struenseeho nástup k moci provázela řada nepopulárních a radikálních opatření ve státní správě. Rozpustil státní radu, reorganizoval klíčová ministerstva a propustil většinu vysokých státních úředníků z řad aristokracie. Sám získal hraběcí titul a do svých rukou soustředil agendu zrušených úřadů. Stal se tak nejen kabinetním ministrem ale rozhodující slovo si přisvojil i v záležitostech financí, armády či námořnictva. Inicioval vznik královského nařízení, které deklarovalo, že: „*Veškeré příkazy hraběte Struenseeho vedoucím či podřízeným všech vládních výborů nebo oddělení, mají být uskutečněny okamžitě, bezvýhradně a bez protestu*“.⁸² Protože zahraničním vyslancům nemohl diktovat takovéto podmínky, znemožnil jim alespoň přístup k trůnu tím, že zrušil soukromé audience. Styčným bodem diplomatů měl zůstat pouze ministr zahraničí hrabě Osten, který komunikoval se Struensem výhradně písemně. Podle Keitha byl Struensee

⁷⁶ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1. s. 217: „*I have not been admitted to any one visit that I have made to man or woman, Dane or Diplomatique*“.

⁷⁷ Tamtéž, s. 220: „*I must bring a battering-ram if I mean to force open her door*“.

⁷⁸ Tamtéž, s. 221: „*Those who sit two boxes from me might as well be in Norway*“.

⁷⁹ Johann Friedrich Struensee (1737–1772), osobní lékař krále Kristiána VII. a dánský politik.

⁸⁰ Kristián VII. (1749–1808), od roku 1766 král dánský a norský.

⁸¹ Karolína Matylda (1751–1775), královna dánská a norská.

⁸² A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 223: „*Whatever orders were given by Count Struensee, to the heads or subalterns of every board or department of Government, should be obeyed instantly, implicitly and without appeal*“.

tak žárlivý a nesnášenlivý vůči zahraničním diplomatům, že: „*pokud by kdokoliv z nás vyslovil názor, že hovězí a skopové je vhodné jídlo pro královskou tabuli, zakázal by je dvanáct měsíců podávat*“.⁸³ Charakterizoval jej jako moci chtivého muže, který je velmi obratný v odstraňování svých nepřátel, ale který nepomýšlí na to, jak obtížné je pro jednoho člověka vykonávat správu země. Je logické, že Struenseeho počínání zapříčinilo vznik silné opozice, která se soustředila kolem osoby královny vdovy a Kristiánovy nevlastní matky, Juliány Marie Brunšvické.⁸⁴ Příslušníky této opoziční frakce byla většina bývalých dvorských a státních činitelů, kteří za svůj odchod do ústraní vdělili právě Struenseeho vzestupu. Nepřekvapí proto, že titíž lidé stáli u jeho pádu, ke kterému došlo v brzkých ranních hodinách 17. ledna 1772, po právě proběhnuvším královském plese. Struensee byl spolu s několika svými přívrženci zatčen a následně popraven. Zatčena byla i královna Karolina Matylda, která jako státní vězeň byla převezena z Kodaně na hrad Kronborg.⁸⁵

Když se Keith tuto zprávu dozvěděl, rozhodl se okamžitě jednat. Za dramatických okolností vtrhl na jednání znovuobnovené státní rady a pohrozil vyhlášením války Dánsku Velkou Británií, pokud bude sestře krále Jiřího III. zkřiven jediný vlas.⁸⁶ O nastalé situaci informoval v depeši nadřízené v Londýně, kam vyslal svého posla a uzavřel se ve svém domě do doby, než se mu dostalo odpovědi a dalších instrukcí. Vzhledem ke špatnému stavu cest i počasí v zimním období čekal téměř čtyři týdny, než odpověď dorazila. Měla podobu rozměrného balíku, který obsahoval nejen požadované instrukce, ale i insignie Řádu lázně a vlastnoruční list od britského krále.⁸⁷ Keith se měl takto dekorovaný dostavit ke královskému dvoru, aby bylo patrné, jak si Jiří III. cení služeb svého vyslance v Dánsku a zároveň jasně naznačit odhodlanost Velké Británie k vojenské intervenci, kterou Keith dříve pohrozil. V dalších instrukcích, které postupně přicházely, se dozvídal, že jsou pro Karolinu Matyldu vyslány dvě fregaty a jedna šalupa, které ji mají dopravit na bezpečné území patřící britskému králi. Jeho úkolem bylo královnu doprovodit na lodi z Kronborgu do přístavního města Stade na Labi, odkud měla následně odcestovat do zámku Göhrde a setrvat tam do doby, než pro ni bude adekvátně

⁸³ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 224: „*if any one of us were to give his honest opinion that beef and mutton were my proper food for the royal table, I am convinced he would forbid them being served up at it for a twelvemonth*“.

⁸⁴ Juliána Marie Brunšvická (1729–1796), druhá manželka dánského a norského krále Fredericka V.

⁸⁵ O průběhu zatčení Struenseeho a Karoliny Matildy podrobněji A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 244–247.

⁸⁶ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 250.

⁸⁷ Tamtéž.

zařízen zámek v hanoverském Celle. Keith se měl ve Stade rozloučit a odcestovat do Británie. V instrukci mu bylo také sděleno, že do Dánska bude vyslán nový ministr a že král Jiří III. počítá s jeho službami „*ve vhodnější destinaci*“.⁸⁸ Jak se brzy ukázalo, touto destinací byla Vídeň.

⁸⁸ A. G. SMYTH, (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 288: „*in a more eligible destination*“.

2. Vyslancem ve Vídni

Můžeme předpokládat, že po strastiplné anabázi u dánského královského dvora přijal Keith post britského vyslance ve Vídni se značnou úlevou. Tamější prostředí dobře znal nejen z otcových relací, ale především i z vlastní zkušenosti, kterou učinil ještě coby vyslanec v Drážďanech. Vídeň platila za prestižní destinaci kariérních diplomatů, neboť osoba císaře byla považována za prvního knížete na celém světě.⁸⁹ Jedním z prvních kroků zahraničního vyslance ve Vídni bylo zajištění vhodného ubytování. Zahraniční ambasády, jak je známe z dnešních časů, v 18. století pochopitelně neexistovaly a pronajatý dům vyslance byl zároveň ambasádou daného státu. Požadavky na bydlení byly předpokladatelné; dům měl náležitě reprezentovat nejen osobu vyslance, ale také zemi, kterou na císařském dvoře zastupoval. Žádoucím bylo umístění v centru města, dostatek prostoru, rozumná výše nájemného a solidní osoba pronajímatele. Nepřekvapí proto, že zahraniční vyslanci sídlili zpravidla ve šlechtických palácích ve vnitřním městě. Ne všechny paláce však byly nabízeny k pronájmu, čímž se možnost zajištění adekvátně reprezentačního bydlení snižovala, přičemž o nejzavěřejší adresy byl logicky velký zájem. V roce 1774 tak nacházíme ambasádu a bydliště francouzského vyslance Rohana v Questenberském paláci v Johannesgasse, španělský vyslanec Mahony bydlel v Kounickém paláci na náměstí Freyung, benátský vyslanec Andrea Gradenigo Cavaliere ve Stahremberském paláci, sardinský hrabě di Canale obýval palác Montecuccoliů na Schenkenstrasse a janovský vyslanec sídlil v Traunovském paláci na Herrengasse.⁹⁰ Vlastní budovou ve Vídni disponovali jen vyslanci Říma, kteří obývali papežskou nunciaturu na náměstí Am Hof. Robert Murray Keith s pomocí hraběte Arnošta Quida z Harrachu získal v roce 1773 nájemní smlouvu na Gatterburský palác v Dorotheergasse. Do Anglie napsal: „*Můj nový dům (hotel) má přesně 34 pokojů, vedle chodeb a vstupů. Tyto pokoje mám v úmyslu pěkně zařídit [...] křesly, pohovkou, šesti taburety a třemi hracími stolky*“.⁹¹ Zároveň se pochlubil, že v rámci svého ubytování má k dispozici stáje

⁸⁹ Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 104.

⁹⁰ *Kayserlich und Königliche, wie auch Erz-Herzoglicher, dann dero Haupt und Residenz Stadt Wien Staats und Standes Calender*, Wien 1774, s. 405–462.

⁹¹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1. s. 417: „*My new hotel has precisely thirty-four rooms, besides passages and entries. These rooms I intend to furnish handsomely [...] chairs, one settee, six tabourets and three card tables*“.

pro 16 jízdních a kočárových koní a že tři již vlastní. Nelze s určitostí říci, zda se domy pronajímaly výhradně nezařízené, Keith však tuto variantu preferoval.

Pokud vyslanec našel vhodný dům s přijatelnými podmínkami, zpravidla na adrese setrval i několik let. Keithovým vídeňským domovem se stala Dorotheegasse, kde sídlil v Gatterburském paláci. Poslední léta strávil stejně jako jeho předchůdce Stormont v Ulfeldském domě u Minoritů.

2.1. Korespondence

Jennifer Mori ve své práci uvádí, že všichni diplomaté byli posedlými pisateli a shromažďovateli dopisů.⁹² S jejími slovy nelze než souhlasit a Robert Murray Keith může posloužit jako názorný příklad. Vždyť jen výběrová edice Keithovy korespondence, která nutně obsahuje pouhý zlomek jeho písemné komunikace, čítá 97 přijatých a 207 odeslaných dopisů. Je logické, že dlouhé odloučení od rodiny a přátel ve Velké Británii se projevilo právě v objemu korespondence, kterou vedl a která alespoň zčásti nahrazovala absenci osobního kontaktu. Na tomto místě se tedy pokusím metodou sondy analyzovat obsahovou a částečně i formální stránku Keithových listů, abych mohl odpovědět na otázku, s kým a o čem si v letech svého vídeňského působení dopisoval. Jak vyplývá z názvu edice, ze které primárně čerpám, byla sestavena z výběru korespondence úřední i soukromé. Daného členění se přidržím. Úřední korespondence je taková, kterou Keith vedl se svými nadřízenými nebo kolegy vyslanci. Osobní korespondencí se rozumí dopisy rodině a přátelům.

2.1.1. Úřední korespondence

Pro pochopení otázky, komu byla úřední korespondence adresována, je třeba se v krátkosti zmínit o systému státní správy Velké Británie v druhé polovině 18. století. Keith byl ve své kapacitě zplnomocněného vyslance „státním zaměstnancem“. Po celou dobu jeho diplomatické kariéry usedal na britském královském trůnu příslušník hannoverské dynastie Jiří III., jehož zájmy v zahraničí zastupoval. V dopisech se Keith

⁹² J. MORI, *The Culture of Diplomacy. Britain in Europe, c. 1750–1830*, Manchester 2011, s. 2.

soustavně označuje za služebníka krále či koruny a svého panovníka vnímá jako nejvyšší autoritu. Na rozdíl od ostatních evropských monarchií, které se vyznačovaly absolutistickou formou vlády, však byla Velká Británie konstituční monarchií. Výkonnou mocí disponoval dvoukomorový parlament, rozdělený na poslaneckou sněmovnu a sněmovnu lordů. Volbami do poslanecké sněmovny se tak u moci střídaly jednotlivé vlády, v jejichž čele stál ministerský předseda. Keith vykonával funkci vyslance ve Vídni během předsednictví celkem pěti mužů – Lorda Northa, markýze z Rockinghamu, hraběte Shelburna, vévody z Portlandu a Williama Pitta mladšího. Součástí vládního kabinetu byla pozice státního sekretáře, který byl pověřen řízením zahraničních záležitostí. Do roku 1782 působili sekretáři dva, přičemž jejich kompetence byly vymezeny teritoriálně. Kabinetní reformou v daném roce však vznikl centrální úřad v čele s jedním Státním sekretářem pro zahraniční záležitosti.⁹³ V dopise z roku 1787 se Keith zmiňuje, že během své diplomatické kariéry sloužil pod deseti státními sekretáři. Tato ministerská pozice byla přímým nadřízeným orgánem zahraničních vyslanců a k rukám státních sekretářů byly směřovány jejich oficiální depeše.

Nejsložitější vztahy s nadřízeným zažíval Keith v době osmiletého úřadování Francise markýze Carmarthena, pozdějšího vévody z Leedsu.⁹⁴ Tento státní sekretář pro zahraniční záležitosti, který působil v letech 1783–1791 v kabinetu premiéra Williama Pitta mladšího, se vyznačoval velmi laxním přístupem ke služebním záležitostem. Zda v této věci hrály roli osobní antipatie k vídeňskému vyslanci nelze s jistotou říci. Faktem zůstává, že ve složité politické situaci roku 1788 nechával Keitha neúměrně dlouho bez odpovědi na jeho obsáhlé depeše. Rakousko v té době započalo válku s Osmanskou říší a sám císař Josef II. se od britského vyslance dožadoval informace, jaké stanovisko k vojenskému konfliktu zaujme Velká Británie. Keithovi se však přes opakovaná naléhání nedostávalo žádných instrukcí. Proto si státnímu sekretáři v oficiálním dopise z 30. ledna 1788 stěžoval, že poslední instrukci z Londýna obdržel 14. září předchozího roku a že mu píše již padesátý třetí dopis od poslední odpovědi.⁹⁵ Keith svého nadřízeného zároveň požádal o dočasné uvolnění z funkce a o povolení k odcestování do Británie, kde nutně potřeboval vyřídit osobní záležitosti. Komunikace se nezlepšila ani po této výtce. Keith se zcela nestandardně dozvěděl o připravované

⁹³ Srov. David KYNASTON, *The Secretary of State*, Lavenham 1978.

⁹⁴ Francis Osborne, markýz z Carmarthenu a vévoda z Leedsu (1751–1799), pozdější předseda sněmovny lordů.

⁹⁵ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 219.

obránné alianci Velké Británie a Pruska z druhé ruky, konkrétně z úst pruského vyslance ve Vídni. Dlouhodobé mlčení státního sekretáře proto považoval za projev nedůvěry vůči své osobě.⁹⁶ Když konečně dorazila Carmarthenova odpověď, Keithovi sice bylo umožněno odcestovat domů, ale státní sekretář zcela opomněl vyslanci sdělit, kdo jej v době jeho nepřítomnosti zastoupí. Že se do Vídně chystá jistý pan Hammond jako Keithův zástupce, o tom se dozvěděl opět z druhé ruky a tentokrát nejen od pruského vyslance, ale i od rakouského kancléře Kounice! Rozčarovaný Keith si proto v odpovědi nadřízenému neodpustil uštěpačnou poznámku: „*Tato forma komunikace mezi britským státním sekretářem a královými služebníky u zahraničních dvorů je novinkou a já blahopřeji vašemu lordstvu k takovému vynálezu*“.⁹⁷

Depeše vyslanců i jejich nadřízených byly téměř vždy důsledně číslované a takové označení sloužilo jako referenční údaj v další písemné komunikaci. Pokud nebyly číslované, referenčním údajem bylo datum odeslání. Až na několik málo výjimek obsahovaly depeše ustálenou datační formuli, udávající místo, den, měsíc a rok odeslání. Zatímco v depeších vyslanců je uveden pouze název města, ve kterém zprávu psali, v případě státních sekretářů je situace odlišná. Objevuje se nikoliv Londýn, ale ulice či budova, kde úřad sídlil. Většina dopisů od státních sekretářů nese označení Whitehall, Keith používal pro oslovení nadřízených obrat *My Lord*. Pokud zásilku adresoval kolegům vyslancům, zpravidla je oslovoval *My dear Sir*. Mezi britskými vyslanci bylo takové oslovení vzájemné.

Státním sekretářům podával Keith velmi detailní informace z diplomatických jednání, které vedl. Oficiální jednání probíhaly formu audiencí a to buď přímo u panovníka, nebo pověřeného úředníka. Ve svých depeších dokázal citovat rozsáhlé pasáže uskutečněných hovorů a mnohdy užíval přímou řeč. Poté, co poreferoval o aktuálním dění, očekával zaslání instrukcí. V dalším dopise pak zpravidla zmínil, zda vůbec a jak se mu podařilo instrukce naplnit.

O způsobu úřadování se Keith v dopisech zmiňuje jen velmi okrajově. V žádném z nich doslovně nelíčí, jak funguje britská ambasáda ve Vídni. Přesto je možné na základě několika málo zmínek učinit si alespoň rámcovou představu o jeho pracovní činnosti. Orientaci v došlé i odeslané korespondenci mu usnadňovala jistá evidenční pomůcka, snad typ registratury, kterou vedl. Označuje ji jako *letter-book*, do které byl zřejmě *in*

⁹⁶ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 225.

⁹⁷ Tamtéž, s. 235: „*This mode of communication between a British Secretary of State and the King's servants at foreign Courts is quite new and I wish your lordship joy on the invention*“.

extenso opisován obsah odeslané pošty.⁹⁸ Stejně tak není úplně zřejmé, jaké bylo personální obsazení jeho úřadu. V dopisech ze sedmdesátých let si několikrát stěžuje, že je na práci sám. Vyřizováním úředních záležitostí však pověřoval svého osobního sekretáře, pana Ernsta. Je pravděpodobné, že až s blížící se reformou britského ministerstva zahraničí v roce 1781 získal Keith úřední posilu v podobě legačního sekretáře Alexandra Strattona. Keith zamýšlel pověřit Strattona vedením britské ambasády v době své dovolené v roce 1788. Ovšem státní sekretář, kterému v personálních otázkách nižšího úřednictva připadalo rozhodující slovo, s navrženým kandidátem nesouhlasil a do Vídně vyslal jiného pověřence. Během Keithovy účasti na mírovém kongresu v Sistově však Stratton oficiální pověření z Londýna získal a po dobu vyslancovy nepřítomnosti fungoval jako *charge d'affairs*. Stratton setrval ve službě na britské ambasádě ve Vídni na pozici legačního sekretáře až do samého závěru Keithova působení. V jednom z posledních listů z roku 1792 jej Keith označil za svého přítele a žáka a státnímu sekretáři ho doporučil jako schopného a zásadového muže a přimlouval se za jeho setrvání v úřadě. Přitom uvedl, že Stratton je s ním ve Vídni 11 let.⁹⁹

Transport diplomatické korespondence zajišťovali především britští královští poslové. Z korespondence vyplývá několik jmen poslů – Pisani¹⁰⁰, Roworth, Basilico¹⁰¹, Shaw¹⁰² nebo King. Podrobnější informace o těchto mužích se však nedozvídáme. Pokud Keith neodkladně potřeboval doručit oficiální zprávu a neměl k dispozici v daný okamžik žádného z britských poslů, mohl využít služeb poslů spřátelených vyslanců. Ti měli v cílové stanici vyhledat britského ambasadora a jemu zázilku předat. Několikrát využil poslů pruského vyslance Jacobiho, když potřeboval předat depeši britskému kolegovi v Berlíně. Je zřejmé, že britští královští poslové zpravidla cestovali na přímé trase z Vídně do Londýna. V některých případech se však diplomatická pošta doručovala formou štafety. Významným logistickým centrem mezi Vídni a Londýnem byl Haag. Keithův posel tedy nemusel čekat na loď do Anglie, místo toho doručil zázilku britskému vyslanci v Haagu. Takovou zázilku si pak měl možnost britský kolega ve Spojených provinciích otevřít a přečíst, než ji poslal dál do Anglie. Takto organizovaná korespondenční síť udržovala jednotlivé vyslance v informovanosti o evropských záležitostech. Sám Keith

⁹⁸ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 227.

⁹⁹ Tamtéž, s. 516.

¹⁰⁰ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 473.

¹⁰¹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 218.

¹⁰² Tamtéž, s. 423.

byl takto spravován o dění v Osmanské říši, protože přes Vídeň putovaly prostřednictvím poslušů zprávy od britského vyslance v Istanbulu.

Ve výjimečných případech svěřil doručení zprávy důvěryhodné třetí osobě, nebo použil některého ze svých sluhů.¹⁰³ Poslední možností bylo zaslání korespondence poštou. Tato praxe však byla mezi vyslanci krajně neoblíbená, proto ji využívali jen v nejnnutnějších případech. Existovalo všeobecné povědomí o tom, že listovní tajemství v habsburských dominiích není dodržováno a do zásilek je „na příkaz shůry“ ze strany rakouských úředníků nahlíženo. Obsah mezinárodní korespondence byl opisován a následně doručován rakouskému státnímu kancléři Kounicovi, který tak získával vynikající přehled o politických záměrech ostatních států i osobních záležitostech vybraných jedinců.¹⁰⁴ S takovouto praxí se setkal i Keith, když v jedné poštovní zásilce neobdržel originál, ale pouhý opis, který omylem jeden z úředníků zaměnil.

V důsledku toho byly depeše mnohdy šifrovány. Z dnešního pohledu se mohou šifrovací metody 2. poloviny 18. století jevit jako primitivní. Jeden z principů šifrování úředních dopisů spočíval v prosté záměně jména osoby za číslici a takto šifrovaný dopis vypadal následovně: „*Je ovšem nutné a přímo výslovně nařízené [osobou s kódovým číslem] 30, aby 15 v tuto chvíli nebyl zasvěcen do žádné části tohoto tajemství. Jsem proto požádán informovat 21, který však na svou čest neseznámí 15 nebo jakékoliv další osoby se samotnými záležitostmi, nebo s úkolem nositele tohoto dopisu, který pravděpodobně a zřejmě tajně vyhledá 25, ať se nachází kdekoliv*“.¹⁰⁵

2.1.2. Osobní korespondence

Stejně jako v úřední korespondenci byl Keith aktivním pisatelem osobních listů. Při důkladném pohledu na dopisy zahrnuté do edice lze vysledovat, že s každým korespondentem probíral poměrně vyhraněná témata.

¹⁰³ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 449.

¹⁰⁴ Carl Eduard VEHSE, *Memoirs of the court, aristocracy and diplomacy of Austria*, vol. 2, London 1856, s. 196–197.

¹⁰⁵ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 450: „*But it is necessary and even expressly ordered by 30 that 15 should not, for the present, be let into any part of those secrets. I am therefore requested to give it to 21 upon his honour, to refrain from all participation to 15 or to any other person respecting the matters themselves or the mission of the bearer of this letter, who will probably, and perhaps secretly, join 25, wherever he may be*“.

Nejdůkladnější popisy vídeňských poměrů, osob a míst přináší Keithovy dopisy otci. Robert Keith sám ve Vídni v letech 1748–1756 jako britský vyslanec působil. Proto nepřekvapí, že syn všechna jména, rodinné vazby, funkce a posty u dvora či ve státě, paláce nebo venkovská sídla citoval zpravidla s naprostou přesností. To je pochopitelné z toho důvodu, že řadu zmiňovaných lidí otec sám znal z doby svého devítiletého působení. Bylo logické, že mnozí vídeňští aristokraté se Keitha na otce výslovně ptali a zajímali se o jeho osobní situaci v Británii. Soustavné pozdravy proto vyřizoval od Claryů, Esterházyů, Colloredů, Lichtenšteinů, Lubomirských, Kinských, Auerspergů, Ditrichšteinů, Khevenhüllerů, Schwarzenbergů, Šternberků, Kolovratů, Silva-Tarrouců, Trauttmansdorffů a řady dalších.¹⁰⁶ S otcem mnohdy probíral vlastní kariérní rozhodnutí, protože logicky očekával, že penzionovaný diplomat s bohatými zkušenostmi nabídne cenné profesní rady. Stejně tak otce zasvěcoval do aktuálních politických záležitostí. Nejčastěji se však vyptával na rodinné poměry doma. Keith starší se po návratu z diplomatické mise v Rusku usadil ve vile nedaleko Edinburku, nazývané Hermitage, kde se věnoval své oblíbené činnosti, kterou bylo zahradničení. Společnost mu dělaly nejen dvě neprovdané dcery, ale i švagrová, Lady Dalrymple, která byla dvojčetem jeho zesnulé manželky. Keithovy dopisy otci tak nezřídka končí pozdravem „love to the Hermits“ a pozdravy tetě Bab. Po smrti otce v roce 1774 se hlavní rodinnou korespondentkou stala sestra Anne, která převzala i vůdčí roli ve společnosti „Hermitů“.

V dopisech sestře se podrobnými událostmi ze života vídeňské aristokracie zabýval pouze do otcovy smrti. Například když popisoval roztomilý taneček v Schönbrunnu, jména všech zúčastněných výslovně uvedl „kvůli otci“. Po jeho smrti se při zmínkách o aristokracii omezil na osoby, které tvořily jeho nejbližší společenský okruh, tedy především na hraběnky Thunovou a Pergenovou. Ve většině ostatních případů konkrétní jména a místa nahrazuje obraty „jedna dáma, jeden kardinál, zavítali jsme na venkov, večerel jsem u jedné tabule“ a dalšími. Osoby a místa podrobněji nejmenuje ani nepopisuje. O významných představitelích dvora, o knížeti Kounicovi a císařské rodině sice i nadále referoval, ale tyto informace měly nejčastěji charakter pikanterií, kuriozit nebo i malých skandálů, mnohdy však předstíraných: „*Při své ranní procházce po hradbách jsem spatřil něco, co mi udělalo velkou radost, ale co by za vlády Karla VI. nebo i Marie Terezie bylo vnímáno jako pád rakouského domu: následník trůnu*

¹⁰⁶ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1, s. 335-336.

*arcivévoda František v zimním kabátě se ruku v ruce procházel se svojí novou manželkou v teplém kožichu, aniž by je doprovázel sluha nebo kdokoliv jiný“.*¹⁰⁷ V každém případě je líčil osobitým způsobem a především pro pobavení Hermitů. Skutečnost, že dopisy určené rodině mohly, měly a také byly předčítány širšímu okruhu posluchačů, dokládají projevy záměrné sebe prezentace, jak je definují Marie Koldinská a Petr Maťa¹⁰⁸. Jeho sebe prezentace se projevovala na jedné straně zmínkami o nedostatku finančních prostředků, na druhé straně píše o chudobě, na kterou je pyšný. Se sestrou už od drážďanského pobytu probíral téma sňatku, který nakonec ani jeden ze sourozenců neuzavřel. Řešil s ní i politické události, které se odehrávaly nejen doma v Británii, ale především jí referoval o politickém dění ve Vídni a na kontinentě. Zajímavé jsou jeho reflexe událostí, odehrávající se kolem roku 1789 v Evropě: „*Věřím, že lidi v [Rakouském] Nizozemí už unavuje jejich anarchie. Pokud ano, Anglie s Holandskem jim pomůže k jejich bývalé pastvě, kde se mohou krmit a tloustnout jako jejich předkové. Francouzi jsou jediným národem, kterým nikdo nemůže pomoci. Přivést k rozumu je může jen občanská válka a horký zábal od hlavy až k patě! Prohlašuji, že v takovém případě je občanská válka jediným účinným protilekem. Španělsko blouzní, pokud s námi hodlá vstoupit do války (a říká se, že to udělá), protože nikdo neví, jakou uvede záminku. Jestli se Španělsku podaří dosadit zpět na trůn Ludvíka XVI., za to riziko by to stálo. Ale neumím si představit, jak jeho neblahému osudu ve Versailles pomůže, když se nechá rozdrtit na moři“.*¹⁰⁹ Ostatně i dopisy sestře uchovávají řadu pozoruhodných detailů z Keithova každodenního života na kongresu v Sistolově.

¹⁰⁷ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 304: „*I have just now seen in my morning walk upon the ramparts of the city, what gave me real pleasure, but which, if it had been exhibited in the reign of Charles the Sixth or even in that of Maria Theresa, would have been thought to prognosticate the downfall of the House of Austria: the Archduke Francis, heir of the throne, walking in a great coat, arm in arm with his new married wife in a warm gown, and without a single servant or living creature attending them“.*

¹⁰⁸ Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna (1602–1633)*, Praha 1997, s. 34–37.

¹⁰⁹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 302-303: „*The people in the Netherlands are, I believe, very tired of their anarchy. If so, they will be helped back by England and Holland into their old pasture, and there they may feed and fatten like their forefathers. The French are the only nation whom nobody can help. They can never be restored to their senses but by the heavy blister of a civil war and applied hot from head to heel! I declare that in such cases a civil war is the only true antidote. Spain, if she goes to war with us (and they say she intends), must be in a delirium, for no one can tell why or how she can support it. If she could set Louis the Sixteenth again on his throne, that would be worth all the danger. But how her being thrashed at sea can mend his unhappy fate at Versailles, I am at a loss to foresee“.*

Zcela jiný charakter má korespondence s blízkým přítelem a členem Gangu, Thomasem Bradshawem.¹¹⁰ Keith si libuje, že pouze s ním může plnit folia svých dopisů „nesmysly“. Důvěrný vztah obou mužů dokládají nevybíravé výčitky Keitha, pramenící z dlouhých prodlev mezi zasílanými dopisy: „*Zakazuji všechny výmluvy typu - Nemám ani chvilku času. Nesnáším pero a inkoust. Miluji svého přítele, ale neumím psát. Pamatuj si, že ten, který odpírá příteli takové potěšení, ačkoliv by ho stálo pouhé tři minuty, je buď neskutečně sobecký, nebo lhostejný [...] Moji srdeční přátelé jsou bandou bezohledných, bezcitných zabeďněnců a ty, drahý pane, jsi právem jejich vůdce*“.¹¹¹ Na opožděné dopisy pak často reagoval s předstíranou uražeností a na oplátku se chlubil svými novými přáteli ve Vídni: „*Nemám snad knížete Schwarzenberga, knížete Trautsona, hraběte Trauttmansdorffa a hraběte Zinzendorfa z Pottendorfu, kteří mě zbožňují? To jsou jiní lidé, než vy Bradové, Fredové a Harryové - chlapíci se jmény bez zvuku či důstojnosti [...] S nimi teď budu žít v jejich palácích a zámcích. A jelikož jsem skvělý muž, vymažu z paměti dávné kontakty. Kdyby se mi jen podařilo prosadit u jeho Veličenstva prodloužení mého jména o pět nebo šest slabik, neváhal bych požádat o ruku krásnou Feretinu Podstatskou z Lichtenstejna, neteř hraběte Grassalkoviče z Gyarachu, strážce koruny uherského království, etc., etc.*“¹¹²

Díky Bradshawovi se Keith dozvídal o událostech na britském královském dvoře, situaci v parlamentu, vzestupech a pádech politiků, nebo kariérních postupech blízkých či ostatních šlechticů. Byl to právě Bradshaw, kdo jako první Keithovi zvěstoval informaci o jmenování jeho bratra Basila jamajským guvernérem.¹¹³ Keith mu zase neváhal sdělit i jedinečné životní okamžiky, jakými bylo prožité zemětřesení. Byl pozván nejmenovanou urozenou dámou do jejího paláce za účelem předčítání románu Gulliverovy cesty v přítomnosti jejích tří dětí, kterým nebylo ještě ani deset let.

¹¹⁰ Srov. R. L. BRADSHAW, *Thomas Bradshaw (1733-1774). A Georgian Politician in the Time of the American Revolution*, Bloomington 2011.

¹¹¹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1. s. 365: „*I bar all flimsy excuses on their part of – I have not a moment's time. I hate pen and ink. I love my friend but I can't write. Take my word for it, he who is obstinate in depriving his friend of a very sensible pleasure, which would cost him but a three minutes of trouble, is either very selfish or very lukewarm [...] My bosom friends are a parcel of careless, callous blockheads and you, dear sir, are very deservedly the leader of them*“.

¹¹² Tamtéž, s. 366: „*Have not I got Prince Schwartzberg (sic!) and Prince Trautsohn and Count Trauttmansdorff and Count Zinzendorff de Pottendorff who doat upon me? Other guess people these than your Brads, Freds, Bobs and Harrys – fellows with names of no sound or dignity! [...] With these will I live in their palaces and castles. And like a great man that I am, wipe out the memory of past connections. If I could but prevail upon his Majesty to lengthen my name by five or six syllables, I do not despair of obtaining the hand of the fair Feretina de Podstackzky Lichtenstein, niece to Count Grazalkovicz de Gyarach, Conservator of the Crown of the Kingdom of Hungary, &c ., &c .*“

¹¹³ Tamtéž, s. 371.

Zemětřesení trvalo asi minutu a bylo: „*vlnivé a pomalé, ale některé dveře salonu zavržaly v pantech a několik tašek sjelo ze střechy domu [...] velký křišťálový lustr ověšený ozdobami se rozezněl jako zvonkohra a všechno služebnictvo v domě bylo rozrušeno. Pana Gullivera jsme odložili a všichni sešli do nádvoří paláce [...] Mluvili jsme s dětmi (které byly víc zvědavé než vystrašené) půl hodiny o kometách a zemětřeseních [...] aby nenabýly falešných obav a dojmů*“.¹¹⁴

2.2. Vídeňská aristokracie očima britských diplomatů a cestovatelů

Ivo Cerman líčí vídeňskou aristokratickou společnost ve své knize jako intelektuální společenství sečtělých a osvícensky smýšlejících vzdělanců. Uvádí několik příkladů, kdy se příslušníci šlechtických rodů stávali autory literárních děl nebo vědeckých studií, mnohdy však nepublikovaných.¹¹⁵ Takovýto pohled na vídeňskou šlechtu ale silně kontrastuje s poznatky, které zaznamenal britský vyslanec a několik dalších Britů po návštěvě Vídně. Ačkoliv si Keith našel mezi místní aristokracií skutečné přátele, jejichž společnost rád vyhledával, v dopisech domů se mnohdy vyslovoval na adresu říšských hrabat a knížat značně kriticky. Nejčastější konverzační témata se mu nezdály příliš inspirativní: „*Divadlo, tanec, tvůj kůň, můj kočár, pěkná výšivka nebo zdobená podšívka, to jsou nejoblíbenější témata*“.¹¹⁶ Přiznal, že jeho zájmy se vůbec nepodobají zájmům místních gentlemanů, kteří nadšeně řeší „*svobodu a elektřinu, protože ani jednomu nerozumí*“.¹¹⁷

Ještě příkřejší soud o vídeňských aristokratech vyslovil ve svých pamětech Nathaniel Wraxall¹¹⁸, který Vídeň v čase Keithovy ambasády dvakrát navštívil. Podle cestujícího Angličana byli pyšní, povýšení a nevzdělaní. Univerzity a semináře po celé

¹¹⁴ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 452–453: „*undulating and slow, but some of the chamber doors creaked on their hinges and some bits of lime came trundling from the roof of the house [...] A large crystal lustre in the room with all its dangling ornaments rung like a chime of bells and all the servants in the house began to be in an uproar. Mr. Gulliver was laid aside and we all walked down into the courtyard of the hotel [...] We talked for half an hour to the children (who were much more curious than frightened) about comets and earthquakes [...] to prevent her children from adopting false fears or false impressions*“.

¹¹⁵ I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 273–446.

¹¹⁶ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 441: „*The play, the dance, your horse, my coach, a pretty embroidery or a well-fancied lining, these are the favourite topics*“.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 461: „*Everybody here talks wildly about liberty and electricity, because they understand neither*“.

¹¹⁸ Nathaniel William Wraxall (1751–1831), britský cestovatel a spisovatel.

monarchii, kde většina z nich své vzdělávání získávala, se svojí úrovní prakticky rovnaly klášterním školám, kam byly posílány šlechtické dívky.¹¹⁹ Vídeňské dámy zase málokdy disponovaly „kultivovanou myslí“. Na vině bylo jejich omezené vzdělání, které získávaly v klášterních školách v Praze, Prešpurku nebo Vídni. Běžnou četbou vídeňských šlechtičen byly legendy a životy světic.¹²⁰ Témata jako historie nebo poezie prakticky neznaly. O jinou četbu ani nejevily zájem, protože jim bylo vštěpováno, že se jedná o zájmy kacířské.

Wraxallový pozorovací schopnosti prozrazovaly i jiné zajímavé detaily. Vídeňanky byly na první seznámení chladné a rezervované. Rozhodně nebyly ošklivé, naopak se vyznačovaly elegancí a ladností. Dobře se oblékaly a zdobily šperky. Angličan přiznává, že nikde jinde neviděl ženy, které by oplývaly takovým množstvím diamantů, snad jen v Lisabonu.¹²¹ V otázce módy nijak nevybočovaly od urozených dam z jiných zemí. I ve Vídni se uplatňoval způsob strojení mladých dívek po vzoru dospělých žen. Sedmileté příslušnice šlechtických rodin se oblékaly stejně jako dívky osmnáctileté, tedy včetně paruk a krinolín.¹²² Líčidla používaly vdané ženy, stejně jako ty svobodné. Malovaly se však přiměřeně. V živé paměti všech bylo nařízení Marie Terezie, která po smrti Františka Štěpána Lotrinského líčení urozených dam zcela zakázala. Od tohoto striktního nařízení však bylo časem upuštěno. Panovnice tento způsob krášlení však i nadále zakazovala svým dcerám arcivévodkyním, které se nesměly líčit za žádných okolností.

Charakteristickým rysem vídeňských dam byla jejich pověřivost. Mállokterá například nosila svatební prsten z obavy, jaké neštěstí by ji postihlo v případě, že by jej ztratila. Ze stejného důvodu je neuchovávaly ani doma. Místo toho byly svatební prsteny hromadně ukládány do kaple Panny Marie ve štýrském Mariazell.¹²³

Urozené dámy byly málokdy k zastižení ráno a velmi málo z nich bylo ochotno přijmout pánskou návštěvu během dopoledních hodin. Své paláce opouštěly jen tehdy, pokud šly na veřejnou mši do kostela. Jinak setrvaly ve svých apartmánech až do oběda

¹¹⁹ Nathaniel William WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 2., London 1799, s. 251.

¹²⁰ N. W. WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 2., London 1799, s. 241.

¹²¹ Tamtéž, s. 244.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, s. 250.

a tento čas vyhrazovaly buď modlitbám, rodinným záležitostem, toaletě nebo jednoduše zahálce.¹²⁴

2.3. Reflexe osobností císařského dvora

Kombinací skvělého pozorovacího talentu a smyslu pro pikantní detaily reflektovali všímaví Britové ve své korespondenci i nejvýznamnější osobnosti císařského dvora a samotné císařské rodiny. Středobodem vídeňské společnosti byla osoba panovníka, v počátcích Keithovy diplomatické mise reprezentovaná císařovnou Marií Terezií a následně jejím synem císařem Josefem II. Keith měl možnost poprvé císařovnu spatřit jako britský vyslanec v Drážďanech už v roce 1771. O rok později, kdy nastoupil na místo vyslance ve Vídni, bylo Marii Terezií padesát pět let. Kdysi energická a atraktivní panovnice byla tou dobou už stárnoucí a nemocnou ženou ve vdovských šatech, na kterou se vyslanec díval se směsicí respektu, shovívavosti a soucitu. Josef II. byl zase symbolem energického a v mnoha směrech nekonvenčního vladaře, od kterého se po smrti Marie Terezie očekávaly zásadní změny k lepšímu.

Na rozdíl od ostatních rakouských aristokratů, kteří ve vyslancově korespondenci i dopisech dalších cestovatelů hráli roli jakési vznešené „figurální stafáže“, se obecně věnovala důkladnější pozornost zejména dvěma důležitým hráčům na politické scéně habsburské monarchie – kancléři Kounicovi a říšskému vicekancléři Colloredovi. Keith i Wraxall se v korespondenci zaměřili nejen na konkrétní politické souvislosti, ale také na vystižení jejich charakterů a osobnostních rysů. Dělo se tak zejména na základě popisu mnohdy až anekdoticky laděných situací, které však ostrovním adresátům mohly dát lepší představu o vídeňském dění.

2.3.1. Císařovna Marie Terezie

S císařovnou se britští cestovatelé setkávali zejména prostřednictvím vyslance Keitha, který jim domlouval audience u dvora, na které své krajany také doprovázel. Průběh jedné z audiencí si zaznamenal i všímavý Nathaniel Wraxall, který k císařskému

¹²⁴ N. W. WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 2., London 1799, s. 241.

dvoru zavítal během svých cest v roce 1777 a 1778 a v Keithově doprovodu byl přijat panovnicí: „*Marie Terezie nás přijala ve smutečním oděvu v pokoji, tapetovaném černým sametem ve třetím patře paláce. Nenosí jiné šaty, ani neobývá jiné pokoje od smrti jejího manžela císaře před více než dvanácti lety. Její osoba neuchovává žádné pozůstatky její někdejší krásy, ale její chování je laskavé, příjemné a vstřícné. Nad dveřmi pokoje jsem si všiml portrétu jejího dědečka Leopolda a jeho zachránce, Jana Sobieského, krále polského. V souladu s dávnou etiketou císařského dvora je vždycky sama, když dává audienci zahraničním ministrům, stejně jako její syn císař*“.¹²⁵

Charakteristiku panovnice jako stárnoucího symbolu barokní důstojnosti zdůrazňovaly i její obecně známé vlastnosti a předsudky. Podle Wraxalla byla císařovna přesvědčená, že všichni nekatolíci jsou nenapravitelnými kacíři, kteří nemohou dojít spasení. Zdaleka nejhoršími kacíři byli v jejích očích Angličané. Wraxall ve svých memoárech dokonce popsal situaci, že když se její nejmladší syn, arcivévoda Maxmilián, chystal na svoji kavalírskou cestu do Francie a Nizozemí, výslovně mu zakázala navštívit Anglii. Obávala se případné „nákazy londýnskou společností“, která by mohla vést ke ztrátě jeho náboženských návyků: „*Téměř všichni Angličané jsou deisté, nevěřící a volnomyšlenkáři*“.¹²⁶

Její bigotnost se projevovala i jinými způsoby. Byla velmi netolerantní k mimomanželským vztahům ve šlechtických kruzích. Takovéto vztahy však bývaly dlouhodobé a trvaly mnohdy celá desetiletí. Tak jako se pomalu formovaly, stejně pomalu docházelo k jejich zpřetrhání. Pokud se panovnice dozvěděla, že urozená dáma otěhotněla a otcem dítěte byl někdo jiný než její manžel, případně oficiální přítel, neváhala takovou šlechtičku vykázat ode dvora, zpravidla do nějakého provinčního města v Rakousích nebo Uhrách. O milostných avantýrách urozených dam byla pravidelně informována špehy, které pro tento účel sama zaměstnávala.

Ačkoliv byla Marie Terezie stárnoucí a chřadnoucí vdovou, stále dokázala příležitostně dopřát mladým vídeňským aristokratům nenucenou zábavu, které se sama ráda zúčastnila. Dokladem tohoto tvrzení může být i jeden z plesů, který se konal uprostřed společenské sezóny v únoru 1774 a který popsal sám Keith: „*Před třemi týdny*

¹²⁵ N. W. WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 1., London 1799, s. 297-298.

¹²⁶ N. W. WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 2., London 1799, s. 327: „*The English are almost all Deists, Infidels and Free Thinkers*“.

se šestnáct párů zdejších vybraných krás a fešáků nechalo režírovat velkým Noverre¹²⁷, aby je naučil jeden z nejhezčích figurálních tanců, jaký si je možné představit, se záměrem ho předvést na veřejném maškarním bále“.¹²⁸ Ze skupiny aristokratických tanečníků registroval především dámské osazenstvo, konkrétně hraběnku Thunovou, Valdštejnovou, Wurmbrandovou, Paarovou, Pergenovou, Walmodenovou, hraběnku Sylva-Tarrouca, kněžnu Esterházyovou, a hraběnky Chotkovou, Hoyosovou, Zinzendorfovou, Schönbornovou, Cannalovou a Baševičovou. Jak dále uvádí, všichni byli oděni a *la provencale*, v modrobílém pruhovaném saténu a nic nemohlo být krásnějšího a vzdušnějšího. Objevili se před deseti dny před tisícovkou diváků na maškarádě a rozhořely nadšení v šestnácti dalších tanečnicích, kteří se rozhodli je napodobit a zřejmě i překonat.¹²⁹

Dalších šestnáct tanečních párů se skládalo z ještě významnějších osob, mezi nimiž nechyběly ani členky císařské rodiny. Mezi tanečnice se nacházely arcivévodkyně Marie Kristýna a Alžběta, jejich bratr arcivévoda Maxmilián a hraběnky Hatzfeldová, Pálffyová, Metternichová, Tékelyová, Trauttmansdorffová, Esterházyová, Goëssová, Csákyová a slečny Attemsová, Pálffyová a Černínová. Dámy byly oděny do růžovo bílých pruhovaných šatů. Venkovský taneček od Noverra byl tentokrát ještě elegantnější než ten první. Císařovna, aby nevznikla žárlivost mezi dvěma soubory, nařídila, aby se nejprve samostatně a následně hromadně předvedly na privátním plese u dvora. Ve velkém tanečním sále se pak shromáždila císařská veličenstva a asi sto padesát vybraných diváků. Seděli za vyvýšenou balustrádou na jedné straně sálu, zatímco střed protější strany zaujímal velký orchestr. Celý parket pak byl k dispozici urozeným tanečnickům. S prvními tóny houslí se otevřely oboje protější dveře a na jedné straně modří, na druhé straně růžoví vtančili do sálu v provensálském tanečku, který v krátké úvodní choreografii dvou až tří tanců zatančili společně. Poté se růžoví stáhli k balustrádě a nechali parket modrým, kteří předvedli svůj naučený tanec s naprostou precizností a grácií. Ti pak udělali prostor pro růžové, kteří předvedli své číslo, které si v ničem nezádalo s výkonem konkurenčních modrých. Každý z tanců trval sedm až osm

¹²⁷ Jean-Georges Noverre (1727–1810), francouzský tanečník a baletní mistr, působící na několika evropských panovníckých dvorech.

¹²⁸ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 454: „About three weeks ago sixteen couple of our chosen belles and beaux put themselves under the direction of the great Noverre, in order to learn from him one of the prettiest figure dances one can possibly conceive, with the intention of exhibiting it at the public masquerade“.

¹²⁹ Tamtéž.

minut a když se druhý chýlil ke konci, modři byli důmyslně vyzváni na parket. V Noverrově choreografii se pak na parketu v elegantních formacích objevilo šedesát čtyři krásných mužů a žen, kteří potěšili zrak jejich obdivovatelů na dalších pět minut. S koncem hudebního čísla tanečníci vyhodili do vzduchu klobouky a následovala hluboká úklona směrem k trůnu.¹³⁰ Takto hravé umělo být vídeňské rokoko.

2.3.2. Císař Josef II.

Císař Josef II., od roku 1764 spoluvladař Marie Terezie, byl na rozdíl od své stárnoucí a konzervativní matky symbolem a nadějí moderní monarchie. Pod jeho vládou se měla říše zařadit po bok nejvyspělejších velmocí. Jak už bylo řečeno, Josef II. měl velmi přátelský vztah nejen k vyslanci Keithovi, ale i k samotné Británii, která se od konce 18. století pomalu ale jistě stávala vzorem pro model úspěšného a pokrokového státu. S obdivem a úctou k němu vzhlíželi všichni stoupenci osvícenských reforem. Keith na jeho adresu v poznámce o úmrtí Marie Terezie vyjádřil názor: „*Každý je přesvědčen, že vše skvělé a dobré se dá očekávat od jejího následovníka*“.¹³¹ Kromě očekávaných státnických vlastností vzbuzoval u Angličanů Josef II. pozitivní reakce i svým neformálním jednáním, čímž se jasně odlišoval od strnulého chování členů habsburského rodu a jejich dvořanů.

Wraxall ve svých pamětech například popisuje typickou situaci, kdy se Josef neohlášeně objevil v palácích vybraných a oblíbených dam. Mezi jeho oblíbenkyně patřil zejména okruh pěti šlechticů, jejichž společnost pravidelně vyhledával. Patřila mezi ně Marie Josefína Clary, Marie Sidonie Kinská, Marie Leopoldina z Lichtenštejna, Marie Leopoldina Kounicová a v neposlední řadě Marie Eleonora z Lichtenštejna.¹³² Kromě jejich salónů navštěvoval i paláce dalších dam, například hraběnky Filipíny Gabriely Pergenové, manželky předního rakouského osvícence, diplomata a státního ministra, kam často docházeli i britští návštěvníci Vídně. Podle Wraxalla bylo císařovo chování nenápadné a nenucené a rád bavil dámy veselými historkami, z nichž nejedna pronikla i na stránky cestovních deníků. V jedné příhodě si jistý muž zakoupil pozemek na místě

¹³⁰ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 1., s. 454–456.

¹³¹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2, s. 111: „*All that is great and good is to be expected from her successor*“.

¹³² K Josefovou společenství pěti kněžů srov. Rebecca GATES-COON, *The Charmed Circle. Joseph II. and the „Five Princesses,“ 1765–1790*, West Lafayette 2015.

nedávno stržené státní věznice, kde si zřídil obchod a jako štít si pověsil podobiznu císaře. Úředníci vídeňského magistrátu však s takovým aktem vyjádřili nesouhlas, neboť jim přišlo nevhodné vystavovat císařovu hlavu na místě pobytu někdejších trestanců a nařídili mu, aby ji sundal. Onen muž si však šel stěžovat přímo k Josefovi II. Sděloval, jaké měl s tak krásně namalovanou cedulí náklady a nehodlal se jí vzdát. Císař se rozhodl neodporovat magistrátu, ale muži poradil, aby podobizně na ceduli nechal přimalovat vousy a svatozář a změnit ji tak ve svatého Josefa, což muž provedl. Pisatel této historiky pak sděluje, že se byl na ceduli podívat a že „žádný z císařových obrazů se mu momentálně nepodobá tolik, jako ta cedula“.¹³³

Císařovo neformální vystupování a smysl pro humor prostupovaly i mezi jeho přátele z řad nejvyšší aristokracie, kteří si v jeho přítomnosti dovolili chování pro dvůr Marie Terezie zcela nepřijatelné. Tuto skutečnost dokazují například zmínky o průběhu „císařské dovolené“ v Laxenburgu, jejíž průběh měl k obřadnému jednání na dvoře ovdovělé císařovny hodně daleko: „Císař odjel na tři týdny do Laxenburgu a ve Vídni je v důsledku toho nuda, protože s ním odjeli nejpříjemnější lidé ve městě. Dvacet pánů a dvanáct dam ho doprovodili, mezi nimi i hraběnka Thunová se dvěma dcerami. Tráví čas tím nejpříjemnějším způsobem a nekladou se jim žádná omezení. Všichni bydlí v zámku, ale jsou tam jako doma, jako v jejich vlastních domech. Dopoledne si každý dělá, co chce, ale obědvají a večeří společně u dvou stolů. Libovolně si k jednomu nebo druhému stolu přisedá také císař“.¹³⁴

Svým dílem k „laxenburským prázdninám“ přispěli i nudící se vídeňští aristokraté, což s jistým údivem a pobavením glosoval jeden z britských návštěvníků v roce 1786. V Prátru se konal ohňostroj, který skončil asi v deset hodin večer. Dvanáct pánů a dam z nejvyšších kruhů, kteří se tam potkali, se šli následně navečeřet do malé *guinguettes*, kde se baví prostí lidé. Zůstali tam do půlnoci. Protože byla krásná noc, jeden ze šlechtických společníků navrhl, že místo toho, aby se šlo spát, pojedou navštívit hraběnku Thunovou do Laxenburgu. Všichni souhlasili a tak si pořídili obyčejný povoz,

¹³³ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 193: „None of the pictures done for the Emperor are so like him as the sign in its present state“.

¹³⁴ Tamtéž, s. 195: „The Emperor is gone for three weeks to Laxenburg and Vienna is quite dull in consequence, for he has carried off with him all the most agreeable people in town. Twenty gentleman and twelve ladies have accompanied him and Madame de Thun and her two daughters are of the latter number. They pass their time in the pleasantest manner possible and there is not the slightest constraint. All lodge in the palace but are as much at home as if they were in their own houses. All do as they choose in the mornings, but dine and sup together at two tables at either of which the Emperor, as it happenes, takes his seat.“

do kterého se naskládali. Kníže Alois z Lichtenštejna odpřáhl čtyři koně ze svého kočáru a zapřáhl tento povoz. V takového ekvipáži dorazili asi ve dvě ráno do Laxenburgu a vjeli přímo před zámek. Všechny probudili, včetně hraběnky Thunové, se kterou zůstali až do rozednění. Pak se odebrali zpět do Vídně ulicemi ve svém povoze, k velkému úžasu všech, kteří je viděli. Pisatel ve své relaci dodává: „*Věřím, že uznáš, že v Evropě není žádný jiný dvůr, kde by si lidé něco takového mohli dovolit*“.¹³⁵ Autor takového příspěvku se neopovážil být konkrétnější a kromě knížete z Lichtenštejna nikoho dalšího nejmenoval. Je docela možné, že všechny účastníky tohoto nočního výletu ani neznal, nebo že se o příhodě dozvěděl pouze z doslechu. Dochovalo se však svědectví jedné z dam, která byla takto probuzena. Byla to císařova přítelkyně kněžna Marie Eleonora z Lichtenštejna, která na podobné výstupy byla pravděpodobně zvyklá. Ta své sestře podala informaci zcela jinak: „*V průběhu noci přijel vůz a přivezl pány a dámy: hraběnku Potockou a její dceru, Christine Clary, Starhembergy, Karla Auersperga s manželkou, Aloise Lichtenštejna a další. Šli k Thunům a děti udělali velký dojem*“.¹³⁶

2.3.3. Václav Antonín Kounic a Rudolf Josef Colloredo

Jednou z nejčastěji zmiňovaných osobností v korespondenci a denících Britů ve Vídni byl dvorský a státní kancléř kníže Václav Antonín Kounic.¹³⁷ Tento nestor rakouské politiky a strůjce „diplomatické revoluce“ z roku 1756, byl navzdory protibritskému politickému kurzu chápán jako nejvýznamnější a nejpozoruhodnější muž habsburské politiky, jehož výstřední chování i intelektuální schopnosti udivovaly téměř všechny zahraniční návštěvníky hlavního města monarchie. S trochou nadsázky by se dalo říct, že kancléř představoval jednu z hlavních „atrakcí“ urozených návštěvníků Vídně. Řada Britů toužila spatřit muže, kterého všichni do jednoho vnímali a ve většině relací označovali jako „ministerského předsedu“ habsburské monarchie.

¹³⁵ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 196: „*I believe you will allow, that there is no other Court in Europe where people could take such liberty*“.

¹³⁶ Derek BEALS, *Josef II.*, vol. 2., s. 443: „*During the night a carriage arrived, bringing gentlemen and ladies: Countess Potocki and her daughter, Christine Clary, the Starhembergs, Count and Countess Karl Auersperg, Aloys Liechtenstein and others. They went to the Thuns and the children made a great impression*“.

¹³⁷ Václav Antonín kníže Kounic-Rietberg (1711–1794), srov. Franz A. J. SZABO, *Kaunitz and enlightened absolutism 1753-1780*, Cambridge 1994.

Wraxall jej popisoval jako vysokého, štíhlého a dobře stavěného muže, který však postrádal eleganci a dobré mravy. Ačkoliv jeho tvář nebyla považována za hezkou, odrážela rysy rozumu a inteligence.¹³⁸ Ještě více pozornosti vzbuzovalo Kounicovo chování, které často plnilo řádky v britských denících a korespondenci. Nejvíce zaujímal svojí strohostí a odměřeností. Většinou se oblékal prostě, ale nikdy neopomněl nosit Řád zlatého rouna zdobený brilianty, stejně jako hvězdu řádu sv. Štěpána. Jeho chování vůči ostatním šlechticům a cizím vyslancům bylo téměř vždy pohrdavé a zřídka kdy udržoval stanovené dekorum. Často se k nim demonstrativně obracel zády, když je viděl přicházet, což se zpravidla stávalo při hře biliáru, kterou rád provozoval ve svém salonu. Nejzdvořilejší byl naopak k osobám umělců a vědců. Slavný skladatel Christoph Willibald Gluck u něj často večeřel a Kounic se nezdráhal vést hovor pouze s ním, přestože v jeho blízkosti seděli mnohem výše postavení lidé. Civilně se však choval nejen ke Keithovi, ale i k většině osob, které mu byly Keithem představeny. Ve společnosti nejurozenějších pánů a dam, kteří zasedali k jeho tabuli, neváhal každodenně provozovat rituál veřejného a nikterak neskrývaného čištění zubů. Taková „urážka důstojnosti a dobrých mravů není páchána v žádné civilizované zemi“.¹³⁹

Podle Wraxallových postřehů a nabytých vědomostí Kounic vstával velmi pozdě, kolem poledne, ale politické záležitosti řešil už v průběhu rána v posteli, kam k němu přicházeli jeho sekretáři. Hodina jeho oběda byla nejistá, libovolně od čtyř do sedmi hodin. V důsledku toho měli někteří žádostiví cestovatelé k dispozici služebnictvo čekající v Kounicově předpokoji pouze za tím účelem, aby svým pánům přiběhlo oznámit, kdy se kancléř dostavuje ke stolu. Pokud sám Kounic přijal pozvání na večeři od kohokoliv jiného, dostavil se pouze za podmínky, že chléb, víno a voda byly přineseny z jeho vlastního domu. Trval i na tom, aby hlavní chod v domě jiného hostitele připravovali jeho kuchaři.¹⁴⁰

Kounic dokázal vést konverzaci prakticky o všech tématech. Plynne hovořil francouzsky, italsky a německy, ve společnosti však preferoval francouzštinu. K Italům, kterých bylo u vídeňského dvora velmi mnoho, hovořil italsky v případě, že jejich francouzština nebyla dostatečná. Německy mluvil jen velmi zřídka.

¹³⁸ N. W. WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 2., London 1799, s. 482.

¹³⁹ Tamtéž, s. 481: „Perhaps, such an insult to decency and good breeding, never was committed in any civilized country“.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 482.

Kancléřovým nejoblíbenějším konverzačním tématem byli koně, kočáry a mechanika. Téměř nikdy ve společnosti nehovořil o politice. Ačkoliv měl rád hudbu, do opery příliš nechodil. Stejně tak nepodléhal karetnímu hráčství, které se ve Vídni těšilo mimořádné oblibě. Jeho velkou vášní byla architektura, a to jak teoretická věda, tak i skutečná stavební činnost, které obětoval nemalé prostředky. Téměř milion florinů investoval do svých oblíbených sídel, zahradního paláce na Mariahilfu a hlavní venkovské rezidence ve Slavkově. Ani jedno sídlo však nebylo zcela dokončeno, místo toho na nich boursal, přestavoval a upravoval.¹⁴¹

Kounic byl podle britského cestovatele dobrým katolíkem, ale nebyl bigotní nebo pověřčivý. Na mši docházel pouze v neděli a to na pouhých deset minut. Nikdy nenavštěvoval veřejné mše, vždy navštěvoval kapli jen ve svém paláci. Stejně jako nebyl ovládnán touhou po penězích, nebyl pomstychtivý. Nepodléhl dvorní kabale a nebyl intrikánský.¹⁴²

Kounic nebyl považovaný za přílišného boháče. Tato skutečnost byla vnímána jako jeho velká přednost. Měla totiž dokazovat, že jeho zájem se plně soustředí na výkon jeho veřejné funkce, nikoliv na hromadění majetku. Dokonce se příliš nezajímal a neangažoval v majetkových otázkách svých dětí, což mu bylo z jejich strany pochopitelně vyčítáno. V každém případě byl císařem vysoce odměňován, přesto byl jeho příjem nižší než nejvyšších britských úředníků, například ministra financí. Kounic však každý den provozoval otevřenou tabuli pro šestnáct až osmnáct osob. Naproti tomu britský vyslanec nebyl k žádným takovým výdajům a aktivitám nucen.

Do protikladu s kancléřem Kounicem stavěl Wraxall říšského vicekancléře knížete Rudolfa Josefa Colloreda.¹⁴³ Podle vyslancových zpráv šlo o příjemného a vlídného aristokrata, který se rád obklopoval početným potomstvem a jejich manžely a manželkami, stejně jako dalšími známými.¹⁴⁴ Disponoval neokázalými způsoby a zdvořilostí gentlemana a dvořana. Cizinci se u něj mohli cítit uvolněně, o což se sám přičinil. Vzácným hostem u Colloreda býval i Metastasio.¹⁴⁵

¹⁴¹ N. W. WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 2., London 1799, s. 491.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Rudolf Josef kníže Colloredo (1706–1788), císařský ministr a říšský vicekancléř.

¹⁴⁴ N. W. WRAXALL, *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, vol. 2., London 1799, s. 245.

¹⁴⁵ Pietro Metastasio (1698–1782), básník a operní libretista.

2.4. Diplomatem v Sistově

Vojenské ambice císaře Josefa II. vedly k rozpoutání rakousko-turecké války v roce 1788. Jeho snaha o územní obohacení na úkor Osmanské říše se však zcela minula účinkem. Nejen že Josef II. jako voják selhal, do císařova skonu nebyl vojenský konflikt u konce. Přinesl jen značné finanční vyčerpání habsburské pokladny a v průběhu války i smrt samotného císaře. Jeho mladší bratr a nástupce Leopold II. se krátce po nástupu rozhodl válku ukončit. Příměří bylo uzavřeno ve slezském Reichenbachu s příslibem mírového kongresu, který by celý konflikt mezi Vídní a Istanbulem uzavřel. V Reichenbachu bylo také dojednáno, že účastníky kongresu budou nejen zástupci donedávna bojujících stran, ale také tři mediátoři, tedy zprostředkovatelé z Pruska, Spojených provincií a Velké Británie.

Císařskou stranu měl na kongresu zastupovat baron Herbert¹⁴⁶ a spolu s ním také delegát uherských stavů, kterážto volba padla na hraběte Esterházyho. V čele tříčlenné osmanské delegace stanul Reis Effendi. Prusko zastupoval markýz Lucchesini¹⁴⁷, Holandsko reprezentoval baron Haeften a úlohou britského mediátora byl pověřen Robert Murray Keith. Informace o připravovaném kongresu se dozvídal postupně. Nejprve předpokládal, že místem jednání se stane Bukurešť.¹⁴⁸ O měsíc později, v listopadu roku 1790, už věděl, že kongres se odehraje v malém městečku na břehu Dunaje s dobovým názvem Sistovo.¹⁴⁹ Keith se na cestu do neznámých končin připravil důkladně a neopomněl s sebou vzít nic z pohodlného zařízení. Jeho zavazadla se plavila čtyři týdny po Dunaji a kromě nábytku si vezl i přenosná kamna a stanové lůžko.

Dochovaná korespondence umožňuje vcelku podrobné sledování jeho cesty na Balkán. Keitha na kongres doprovázel sedmnáctiletý kavalír William Stewart¹⁵⁰, jeden z mnoha mladých Britů, na které dohlížel v rámci jejich vzdělávací cesty Evropou. Následovalo je také několik sluhů a osobní lékař. Z Vídně vyrazil třemi kočáry 19. listopadu. Cesta vedla přes Bratislavu a za tři dny, 22. listopadu, dosáhli Budapešti. Následně pokračovali do Temešváru, kam dorazili 29. listopadu. Temešvárský Banát Keitha zaujal rozmanitostí tamějšího obyvatelstva, kdy prakticky každá vesnice byla osídlená příslušníky jiné národnosti. „*Vesnice jsou velké, ale dosti vzdálené a střídavě*

¹⁴⁶ Petr Filip svobodný pán Herbert (1735–1802), císařský diplomat a rada dvorské a státní kanceláře.

¹⁴⁷ Girolamo Lucchesini (1751–1825), pruský královský diplomat, pozdější vyslanec v Paříži a Vídní.

¹⁴⁸ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 297.

¹⁴⁹ Dnešní Svištov v Bulharsku.

¹⁵⁰ William Stewart (1774–1827), pozdější důstojník britské armády.

*potkáváme obec valašskou, německou, slavonskou, francouzskou a dokonce italskou. Jejich obyvatelé mají odlišné jazyky, náboženství, způsoby, fyzické rysy i systém správy. Udrží jen nejnnutnější kontakty a nikdy mezi sebou neuzavírají sňatky“.*¹⁵¹ Tu a tam se vyskytovali Cikáni a Židé. Cesta z Temešváru vedla dál na jih přes Lugož a Illovu do Oršavy a Keith poznamenal, že prakticky každé město či ves se nacházely v troskách po nedávno skončené válce. Náročná byla i jízda do Bukurešti přes Crajovu, protože cesty byly soustavnými přesuny rakouských a tureckých armád ve velmi neutěšeném stavu a ještě se nezačalo s jejich opravami. Jediný kočár proto muselo hustým blátem táhnout až šestnáct koní a i tak měli potíže jej utáhnout.

10. prosince dorazil do Bukurešti, která na Keitha neudělala příliš dobrý dojem. Byla utopená „*v blátě a bídě*“ a Keitha nejvíce zaujala povrchová úprava městských komunikací: „*Ulice jsou vyloženy silnými dřevěnými prkny, které tančí, když po nich projíždí kočár*“.¹⁵² V Bukurešti setrval několik dní a setkal se s rakouským a holandským vyslancem. Už tam se objevily první problémy diplomatického charakteru. Baron Herbert předložil pruskému i holandskému vyslanci své pověřovací listiny a totéž udělali Heaften a Lucchesini. Jejich oficiální dokumenty však neobsahovaly císařský titul Leopolda II. Ačkoliv se oba vyslanci hájili, že dokumenty byly vystaveny v době, kdy Leopold byl pouhým uherským králem, rakouský diplomat jim oznámil, že nebude schopen se zúčastnit jakýchkoliv jednání, dokud císařský titul nebude v pověřovacích listinách uveden. Pánové, včetně Keitha, si tedy museli nechat poštou vystavit nové.¹⁵³

Z Bukurešti pokračovali jižním směrem k Dunaji, který tvořil státní hranici. Na osmanské straně britského vyslance již čekalo několik tureckých úředníků na koních. Kůň byl připravený i pro Keitha a všechny osoby jeho doprovodu. Toto procesí pak pomalu postupovalo městečkem, kde „*nic a nikdo svým vzhledem nepřipomínalo, co jsem byl zvyklý vidat v Německu*“.¹⁵⁴

Ubytování tvořily malé domky spojené dřevěnými mostky s ne příliš prostornými pokoji. Ložnice Keithova „paláce“ byla jen o málo větší než jeho stanová postel.

¹⁵¹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 309: „*The villages are large, though distant, and we meet by turns Wallachian, German, Slavonian and French, nay even Italian villages. The inhabitants of which have different languages, religions, manners, features and modes of government. Having no other intercourse with each other than that of mere necessity and never intermarrying*“.

¹⁵² Tamtéž, s. 312: „*The streets are paved throughout with thick wooden planks which dance as a coach passes over them*“.

¹⁵³ Tamtéž, s. 316.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 325: „*Not one thing or one living creature resembling in outward appearance, what I had been accustomed to see in Germany*“.

Pozastavoval se i nad způsobem zařízení. Nikde totiž nebyl žádný nábytek, jen velké divany se sametovými polštáři na zlatem vykládané podlaze.

První oficiální schůzka kongresu se uskutečnila 28. prosince roku 1790 a hned přinesla nežádoucí problémy, které jednání provázely prakticky až do samého závěru. Turecké poselstvo se dožadovalo ceremoniálních změn. K překvapení všech zúčastněných Evropanů osmanští vyjednavací navrhli, aby se stavebně upravila jednací místnost a z obdélného pokoje byla učiněna prostora oválná se čtyřmi dveřmi, což zaručovala ujednání v Karlovickém míru. Protože by takové změny způsobily další prodlevy, císařský vyslanec Herbert navrhnul, aby vyslanci mediátoři seděli uprostřed, císařské poselstvo měli po pravé ruce a turecké vlevo. Turecké poselstvo se na dané téma dlouze radilo a s návrhem nakonec souhlasilo. Přesto si však Turci vynutili přerušení do 1. ledna, které odůvodnili administrativní potřebou přeložit pověřovací listiny do turečtiny a latiny. Keith je však podezřívá, že: „*skutečný důvod této prokrastinace je získat čas pro astrology, kteří by jim vypočítali a označili šťastnou hodinu k zahájení jednání*“.¹⁵⁵

Když se kongres po pár dnech znovu sešel, rakouský ministr Herbert usoudil, že mu takový zasedací pořádek vlastně nevyhovuje, protože není dostatečně důstojný k osobě císaře, kterého zastupoval. Pohrozil, že bude muset informovat Vídeň a počkat na instrukce, zda vůbec může na daném místě sedět. To by kongres dále zdrželo. Keith tedy navrhl, že si vymění místa, s čímž všichni souhlasili.

Po úvodních ceremoniálních konfrontacích následovala složitá politická jednání. Turečtí diplomaté požadovali nejen zprostředkování, ale přímo garanci mírové smlouvy. K tomu však neměl Keith, ani jeho pruský a holandský kolega oprávnění. Stejně obstrukčně působil požadavek císařského vyslance Herberta, aby součástí nové mírové dohody byla rekapitulace dosavadních smluv až po bělehradský mír.¹⁵⁶ Zásadním problémem se ukázala neochota císařského vyslance přijmout a potvrdit výsledky příměří ujednané v Reichenbachu, které jasně stanovovaly *status quo ante bellum*, ke kterému jako jedinému směli vyslanci mediátoři připojit své podpisy. V důsledku toho byl 10. února kongres přerušen a k jeho pokračování došlo až po třech měsících. Ještě v červnu

¹⁵⁵ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 332: „*The real motive of procrastination is to have time for their astrologers to calculate and mark out to them the happy hour for the commencement of the negotiation*“.

¹⁵⁶ Tamtéž., s. 333–334.

císařská strana demonstrativně kongres opustila a stáhla se do Bukurešti, nicméně počátkem července byla jednání obnovena.

Ačkoliv Keith krátce po příjezdu do Sistova doufal, že celá diplomatická mise bude ukončena během několika málo měsíců, k podpisu mírové smlouvy došlo až 4. srpna roku 1791, o čemž podal okamžitou zprávu nejen svému novému nadřízenému, státnímu sekretáři Lordu Grenvillovi¹⁵⁷, ale i svým sestřím.¹⁵⁸

V důsledku sistovských jednání musel císař Leopold II. garantovat, že nikterak nepodpoří carevnu Kateřinu II. v bojích proti Turkům. Dále byl nucen postoupit všechna dobytá území v Osmanské říši včetně Bělehradu. Směl si ponechat jen drobné lokality, jakými byla Oršava na Dunaji, navíc s podmínkou, že nebude opevněna. Stejně tak byla císařské straně ponechána nevelká oblast na levém břehu řeky Uny v Chorvatsku.¹⁵⁹

¹⁵⁷ William Grenville (1759–1834), státní sekretář pro zahraniční záležitosti a pozdější ministerský předseda Velké Británie.

¹⁵⁸ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 469–473.

¹⁵⁹ W. COXE, *History of the House of Austria. From the foundation of the monarchy by Rhodolph of Hapsburgh to the death of Leopold the Second*, vol. 3., s. 550–551.

3. Poslední rok ve Vídni a návrat domů

Ve střeďečnřm vydání Wiener Zeitung, které si mohli čtenářři zakoupit 5. zřřř roku 1792, byla na strãnce 2447 k přečtenř krãtkã zprãva. V nř se oznamovalo, že se britskř vyslanec Keith chystã vbrzku opustit Vřdeň. Nejenže dãval veřejnř na vřdomř svřj zãmřr z Vřdně odcestovat, vyzřval třmto přřpadnř neuspokojenř vřřitele, aby se dostavili vyřřidit svř pohledãvky do jeho bydlřřtř v Ulfeldskřm palãci. Tato vřzva se mřla vztahovat i na mořznř nezaplacenř dluhy jeho personãlu. Pro svř peníze se vřřak mřli dostavit nejpozdřjř 14. zřřř.¹⁶⁰

Kdy přesnř naznal stãrnouci, tehdy tēmřř dvaãředesãtiletř Keith, že je načasē ukončit svoji diplomatickou kariēru, přesnř nevřme. Faktem zřstãvã, že po nãvratu ze sistovskřho kongresu si prakticky poprvř v korespondenci zaãal stěžovat na svř zdraví. V oficiãlnř depeři z 8. kvřtna roku 1792 zaslal svřmu nadřřzenřmu Lordu Grenvillovi podrobnř popis aktuãlnř politickē a ekonomickē situace habsburskē monarchie. Keith byl přesvřdčen, že vyhlãšenřm vãlky revoluční Francie Rakousku dojde ke zcela novřmu systēmu politickřch spojenectvř v Evropě. Novřho cřsãř Františka II. vnřmal jako nadřjňnřho mladřho muže, kterř bude schopen efektivnř vlãdnout za předpokladu, že se zbavř letitřch řřednřkř. Jistě mřl na mysli předevřřim kanclēře Kounice, kterřho označil za despotickřho ministerskřho předsedu, jenž ve svřm vysoce pokročilēm vřku pronãřř politickē vřřtby ze svřho kabinetu prakticky pro kohokoliv na pořřãdãnř.¹⁶¹ Keith usuzoval, že cřsãřskã pokladna nebude schopnã ufinancovat nastalou vãlku s Franciř, nicmēnř se takē neopomnřl zmřnit o tajnřm fondu ve Vřdeňskē bance, kterřm disponovala cřsãřskã rodina.

Dřležitřjřř než samotnã depeře byla její přřloha stejnřho data. Keith v nř pořřãdal svřho nadřřzenřho o propuřtřnř z diplomatickřch služeby. Sãm v nř rekapituloval svoji dosavadnř kariēru: „*Po dvouletē misi v Drãždãnech a krãtkē, ale velmi bouřlivē v Dãnsku, jsem přãvř dokončil dlouhř dvãcetiletř pobyt ve Vřdni*“.¹⁶² Zažil vlãdu třř panovnřkř a byl přesvřdčenř, že čtvrtã vlãda potřebuje novřho vyjednavãče. Opovřď pochopitelnř obsahovala kladnř stanovisko a Keith smřl odjet domř.

¹⁶⁰ Wiener Zeitung, 71, 5. September 1792, s. 2447.

¹⁶¹ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 512.

¹⁶² Tamtřž, s. 515: „*After a mission of two years at Dresden and a short, but a very tempestuous on in Denmark, I have now completed a residence of twenty long years at Vienna*“.

Usadil se ve vile nedaleko Hammersmithu v Londýně a stejně jako kdysi jeho otec našel zálibu v zahradničení. Byl vyhledávaným společníkem nejen rodinných příslušníků jeho milovaného *Gangu*, ale také mnoha začínajících britských politiků a úředníků, kterým zpříjemňoval pobyty na svých ambasádách během jejich kavalírských cest. V létě roku 1795 uspořádal ve svém domě večeři pro několik blízkých přátel. Poté, co hosty vyprovodil k jejich kočárům, na zápraží domu postihla Roberta Murraye Keitha náhlá příhoda, která 5. července roku 1795 ukončila pestrý život zkušeného diplomata.¹⁶³

¹⁶³ A. G. SMYTH (ed.), *Memoirs and correspondence*, vol. 2., s. 535.

Závěr

Už od dob rakouského historika a vydavatele pramenů Alfreda von Arnetha patří diplomatická korespondence k významným historickým pramenům, které informují nejen o politických a historických procesech, ale přináší také důležité informace pro kulturní dějiny či dějiny mentalit.¹⁶⁴ Stejnou roli má i soukromá a oficiální korespondence britského vyslance na dvorech císařovny Marie Terezie, Josefa II., Leopolda II. a krátce ještě i Františka II. Roberta Murraye Keitha. Přestože během svého vídeňského působení nezažil žádné dramatické okamžiky, jakým byl přítomen například během pádu dánského ministra Struenseeho a uvěznění královny Karolíny Matyldy, zůstává jeho korespondence pozoruhodným pramenem o fungování císařského dvora v poslední třetině 18. století.

Keithovi se podařilo získat důvěru nejen panovníků a státních ministrů, ale i členů nejvyšší rakouské aristokracie, takže ve svých dopisech a depeších podává plastický obraz „rokokové“ vídeňské společnosti, kterou důvěrně poznal. Podává důležité informace o charakteru nejvýznamnějších osob, dvorských slavnostech, ceremoniích a aristokratickém životním stylu. Zajímavý je také jeho popis získávání informací, které často nabýval v kuloárním prostředí v rodinách nevyšší aristokracie.

Popis Vídně Roberta Murraye Keitha skvěle doplňují i postřehy dalších britských pozorovatelů, s nimiž byl vyslanec v úzkém kontaktu. Součástí jeho společenské role bylo totiž i provádění britských návštěvníků města, kterým mimo jiné zprostředkoval i návštěvy u významných osob. Jedním z nich byl i Nathaniel William Wraxall, bystrý pozorovatel nejen Vídně, ale i dvorů v Drážďanech, Berlíně a Varšavě, který ve svých memoárech zachytil vídeňskou šlechtickou společnost barvitěji než kdokoli jiný. Protože mu přístup do aristokratických paláců zajišťoval právě Keith, je možné, že část Wraxallových pamětí odráží i názory a postřehy samotného vyslance.

Keithovými a Wraxallovými postřehy rozhodně není britský pohled na Vídeň vyčerpán. Osobní postřehy urozených i neurozených britských cestovatelů, kteří v rámci svých Grand Tours habsburská dominia navštívili, zdaleka přesahují rozsah této práce. Na jejich postřezích je pozoruhodná zejména odlišná kulturní orientace jejich mateřské země, díky níž si všímají věcí, pro obyvatele habsburských zemí zdánlivě nezajímavých

¹⁶⁴ Srov. Alfred von ARNETH (ed.), *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Österreich im achtzehnten Jahrhundert*, Wien 1863.

a do značné míry samozřejmých. Mimo jiné se v mnohých denících objevují i zprávy o českých zemích a zdejších aristokratických sídlech.¹⁶⁵ Je nepochybné, že celá řada dalších anglickojazyčných cestovních deníků či korespondence britských turistů, ležící dosud bez povšimnutí v britských paměťových institucích, na své objevení a zpracování českými badateli teprve čeká.

¹⁶⁵ Například anglický šlechtic Richard Colt Hoare (1758–1838) zaznamenal své postřehy z návštěv Duchcova, Teplic a Prahy během své cesty do Vídně v roce 1786, srov. Richard Colt HOARE, *Recollections Abroad, during the years 1785, 1786, 1787*, Bath 1815.

Soupis pramenů a literatury

Vydané prameny:

ARNETH, Alfred von (ed.): *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Österreich im achtzehnten Jahrhundert*, Wien 1863.

COXE, William (ed.): *Memoirs of Horatio, Lord Walpole. Selected from his correspondence and papers, and connected with the history of the times, from 1678 to 1757*, London 1802.

COXE, William (ed.): *Memoirs of John Duke of Marlborough, with his original correspondence, collected from the family records at Blenheim and other autentic sources*, London 1818–1819.

COXE, William (ed.): *Memoirs of the administration of the right honourable Henry Pelham, collected from the family papers and other autentic documents*, London 1829.

COXE, William (ed.): *Memoirs of the life and administration of Sir Robert Walpole, Earl of Oxford. With original correspondence and authentic papers, never before published*, London 1798.

HOARE, Richard Colt: *Recollections Abroad, during the years 1785, 1786, 1787*, Bath 1815.

Kaysерlich und Königlische, wie auch Erz-Herzoglicher, dann dero Haupt und Residenz Stadt Wien Staats und Standes Calender, Wien 1774.

KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (edd.): *Denik rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna (1602–1633)*, Praha 1997.

PALLADIO, Andrea: *Čtyři knihy o architektuře, v nichž se po krátkém pojednání o pěti řádech a o těch pokynech, které jsou při stavění nejnmutnější, pojednává o soukromých domech, o cestách, o mostech, o náměstích, o xystech a o chrámech*, Praha 1958.

PETERHEADIAN: *Memoir of Marschal Keith. With a sketch of the Keith family*, Peterhead 1869.

SMYTH, Amelia Gillespie (ed.): *Memoirs and correspondence (official and familiar) of Sir Robert Murray Keith, K. B., envoy extraordinary and minister plenipotentiary at the courts of Dresden, Copenhagen and Vienna from 1769 to 1792*, 2. Vols., London 1849.

[SULTANA, A discarded]: *Memoirs of the Seraglio of the Bashaw of Merryland*, London 1768.

WRAXALL, Nathaniel William: *Memoirs of the Courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna in the years 1777, 1778 and 1779*, 2. vols., London 1799.

Literatura:

ARNETH, Alfred von: *Geschichte Maria Theresias*, 10 Bde., Wien 1863–1879.

AYRES, Philip: *Classical Culture and the Idea of Rome in Eighteen-Century England*, Cambridge 1997.

BEALES, Derek: *Josef II.*, 2 vols., Cambridge 1987, 2009.

BĚLINA, Pavel – Kaše, Jiří – KUČERA Jan P.: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 10., Praha 2001.

BRADSHAW, Richard Lee: *Thomas Bradshaw (1733-1774). A Georgian Polititian in the Time of the American Revolution*, Bloomington 2011.

BUNDOVÁ, Monika: *Každodennost císařského vyslance ve světle cestovního deníku. Gottlieb Amadeus z Windischgrätzu a jeho diplomatická cesta po dvorech knížat a kurfiřtů Římsko-německé říše roku 1661*, Bakalářská práce, České Budějovice 2012.

CERMAN, Ivo: *Aufklärung oder Illuminismus? Die Enzyklopädie des Grafen Franz Josef Thun*, Stuttgart 2015.

CERMAN, Ivo: *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.

CERMAN, Ivo: *Zrození osvícenského kavalíra. Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina*, Časopis Národního muzea – řada A 173, 2004, č. 3–4.

COXE, William: *History of the House of Austria. From the foundation of the monarchy by Rhodolph of Hapsburgh to the death of Leopold the Second*, Vol. 3, London 1853.

Dictionary of National Biography, 63 vols., London 1885–1900.

Encyclopaedia Britannica, vol. 15., Cambridge 1911.

GATES-COON, Rebecca: *The Charmed Circle. Joseph II. and the „Five Princesses,“ 1765–1790*, West Lafayette 2015.

HILTON, Mary – SHEFRIN, Jill (eds.): *Educating the child in enlightenment Britain. Beliefs, Cultures, Practices*, Farnham 2009.

HOJDA, Zdeněk: „*Kavalírské cesty*“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986.

KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.

KYNASTON, David: *The Secretary of State*, Lavenham 1978.

LUKEŠOVÁ, Pavla: *Život Gabriely ze Žerotína a její rodiny pohledem hraběnciných osobních deníků a memoárů dcery Emmy von Castella*, Magisterská práce, Olomouc 2015.

LUSKA, Stanislav: *Španělská korespondence Adama z Ditrichštejna*, Magisterská práce, Brno 2014.

MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, 2. sv., Praha 2008.

MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

MORI, Jennifer: *The culture of diplomacy. Britain in Europe, c. 1750-1830*, Manchester 2010.

Ottův slovník naučný, 28 sv., Praha 1888–1909.

PÁNEK, Jaroslav: *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003.

SKŘIVAN, Aleš: *Evropská politika 1648-1914*, Praha 1999.

STANDAGE, Tom: *The Turk: The Life and Times of the Famous Eighteen-Century Chess-Playing Machine*, New York 2002.

SZABO, Franz A. J.: *Kaunitz and enlightened absolutism 1753-1780*, Cambridge 1994.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007.

VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*, Praha 2011.

VEHSE, Carl Eduard: *Memoirs of the court, aristocracy and diplomacy of Austria*, Vol. 2, London 1856.

VOKÁČOVÁ, Petra: *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.

Wiener Zeitung, 71, 5. September 1792.

WURZBACH, Constantin von: *Biographische Lexikon des Kaiserthum Österreich*, 60 Bde., Wien 1856–1891.

ZOUHAR, Jakub: *František Pubička S. I. (1722-1807). Barokní historik ve století rozumu*, Červený Kostelec 2014.